

KIBRIS ŞER'İYE SİCİLLERİNE GÖRE XVIII. YÜZYILIN İKİNCİ YARISINDA KIBRIS'TA AİLE

Mehmet DEMİRYÜREK*

Özet

Bilindiği üzere aile toplumun temelidir. Bu çalışmada aile ile ilgili olarak evlenme, çocuk sayısı, boşanma, miras paylaşımı, nafaka, mehr-i müeccel ve vasi tayini konuları üzerinde durulacak ve XVIII. yüzyılın ikinci yarısında Kıbrıs'ta ailenin yapısı ve işleyişi ortaya konulmaya çalışılacaktır. Kaynak olarak Kıbrıs Şer'îye Sicilleri kullanılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Aile, Kıbrıs, Evlenme, Boşanma, Nafaka.

1. Evlenme

Kıbrıs'ta muhtemelen tüm nikâh akıtları mahkemede, Kadı huzurunda yapılmıyordu. Çevikel'e göre¹ iki yetişkinin şahitliği ile evlilik akdi gerçekleştiriliyordu². Aslında mahkeme huzurunda yapılan evlilikler ayrıca bir masrafı gerektiriyordu. 30 Cemaziyevvel 1199 [10 Nisan 1785] tarihli bir fermana göre nikâh akdi Kadı huzurunda yapıldığında "*resm-i akd-i nikâh*" adlı

* Doç. Dr., Lefke Avrupa Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi (KKTC), mehmetdmryrk@gmail.com / mdyurek@lefke.edu.tr.

¹ Nuri Çevikel, *Kıbrıs Eyaleti 1750-1800*, Doğu Akdeniz Üniversitesi Basımevi, Gazimağusa 2001, s. 185.

² "Evlenme için çoğunlukla nikâhın mahkeme siciline kaydedilmesi gerekiyordu. Ama bu tip kayıtlara her sicilde bolca rastlanmaz. Sicile kayıt edilmeyen nikâh da sözlü rıza ile cemaat nezdinde meşruiyet kazanmış demektir." İber Ortaylı, *Osmanlı Toplumunda Aile*, Pan Yayıncılık, İstanbul 2001, s. 69.

bir vergi alınmıyordu. Bu tür evliliklerde, eğer kız bâkire ise, evlenen erkek nikâh akdi karşılığında kadıya 20 akçe ve mahkeme hizmeti için de 5 akçe olmak üzere toplam 25 akçe “*resm-i akd-i nikâh*” adlı vergiyi ödemekle yükümlüydü. Eğer bu işlem sicile kaydedilirse ayrıca bir de 8 akçelik “*resm-i sicil*” adlı vergiyi ödemek gerekiyordu³. Bu nedenlerle tüm evlilik akitlerinin mahkeme huzurunda yapılmasını olağan karşılamak gerekir.

Ali Efdal Özkul, 1726-1750 yıllarını kapsayan çalışmasında mahkemeye giderek Kadı huzurunda gerçekleşen evlilik sayısını 1 olarak vermektedir⁴. XVIII. yüzyılın ikinci yarısındaki sicillerde de bu konuda sadece bir kayıt bulunmaktadır. 11 Cemaziyelâhir 1194 [14 Haziran 1780]⁵ tarihli bu kayda göre Lefkoşa'nın Debbâğhane Mahallesi'nde yaşayan Kabakçı Hüseyin kızı Fatma Hatun Receb oğlu Hüseyin'e 600 para⁶ “*mehr-i müeccele*” ile nikâhlanarak evlendirilmiştir⁷.

Sicil kayıtlarına göre XVIII. yüzyılın ilk yarısında olduğu gibi⁸ yüzyılın ikinci yarısında da müslüman erkekler gayrimüslim kadınlarla evleniyorlardı. Dönemin sicillerinde bu konuda üç kayıt bulunmaktadır⁹. Sicillere yansıyan ve incelenen 96 adet tereke kaydı¹⁰ dikkate alındığı zaman müslüman bir erkeğin gayrimüslim bir kadınla evlenme oranının %3,1 civarında olduğu görülmektedir. Söz konusu kayıtlardan birincisi 7 Zilkade 1175 [30 Mayıs 1762] tarihlidir. Buna göre Lefkoşa'da Ömeriye Mahallesi'nde yaşayan Duman-

³ Kıbrıs Şer'îye Sicilleri (KŞS), Defter no. 21, H. 1200-1212, s. 25. Aynı ferman, 29 Rebiülâhir 1199 [11 Mart 1785] tarihli olarak aynı sicilin 68. sayfasında da yer almaktadır.

⁴ Ali Efdal Özkul, *Kıbrıs'ın Sosyo-Ekonomik Tarihi 1726-1750*, İletişim Yayınları, İstanbul 2005, s. 126. Aynı yazar, eserinin 128. sayfasında sicile kaydedilmiş “yedi” evlilik olayı vardır demekte; ancak tek bir örnek vermektedir. Bu “yedi” sayısı muhtemelen sehven yazılmıştır.

⁵ Hicrî tarihler Milâdî tarihe çevrilirken Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nin internet sitesinde bulunan tarih çevirici kullanılmıştır.

⁶ Makalede bütünlük sağlama açısından orijinal metinlerde “kuruş” olarak verilmiş miktarlar, 1 kuruş 40 para hesabıyla, “para”ya çevrilmiştir. Zaten o dönemde yaygın olarak kullanılan birim “para”dır.

⁷ KŞS, Defter no. 18, H. 1169-1193, s. 84.

⁸ Ali Efdal Özkul, *a.g.e.*, s. 128.

⁹ İlber Ortaylı'ya göre de, Osmanlı ailesi'nde “birçok geleneksel toplumda olduğu gibi ayrı dinden gruplar arasında evlenme (*intermarriage*) pek azdı” Ortaylı, *a.g.e.*, s. 74.

¹⁰ Aslen Kıbrıslı olmayıp Kıbrıs'ta sürgünde veya görevde iken ölenler bu sayıya dahil edilmemiştir.

XVIII. YÜZYILIN İKİNCİ YARISINDA KIBRIS'TA AİLE

zâde Mustafa Ağa öldüğü zaman müslüman bir eşi yanında Alisavo adlı "nasrâni" bir eşi daha vardı¹¹. İkinci kayıt 15 Muharrem 1184 [11 Mayıs 1770] tarihlidir. Bu kayda göre ise Lefkoşa'da Karamani-zâde Mahallesi'nde yaşamakta olan Basmacı Hacı Ali Ağa öldüğü zaman müslüman eşi yanında bir de Ancelo bint-i Yorgi adlı "nasrâni" eşi vardı¹². Her iki tereke kaydında dikkati çeken önemli bir husus bulunmaktadır. Bu kayıtlarda "nasrâni" eşler mirasçılar arasında sayılmamakta ve mirastan pay alamamaktadırlar. Ancak her iki eş kocaları öldüğü zaman kocalarının terekesinden *mehr-i müeccellerini* almışlardır. Duman-zâde Mustafa Ağa'nın Alisavo adlı "nasrâni" eşi *mehr-i müeccel* olarak terekeden 4.400 para talep etmişse de diğer alacaklarıyla birlikte toplam 2.000 paraya anlaşma sağlanmıştır. Basmacı Hacı Ali bin Abdullah'ın "nasrâni" eşi ise *mehr-i müeccel* olarak kocasının terekesinden 1.400 para almıştır. 19 Şevvâl 1201 [4 Ağustos 1787] tarihli bir başka kayıta ise Altun bint-i David adlı Ermeni kadının mahkemeye müracaat ederek kendisini boşayan kocası Çulh Mehmet Ali bin Bekir'den talep ettiği 4.000 paralık *mehr-i müeccel* ile miktarı belirtilmeyen nafaka yerine "bir çuka binış ve bir çuka cebe ve bir çuka şalvar"ı almayı kabul ettiği belirtilmiştir¹³.

XVIII. yüzyılın ilk yarısında [1726-1750 yılları arasında] "Kıbrıs'ta çoğunlukla tek eşli evlilik tercih edilmekle birlikte, tereke kayıtlarında iki eşli veya üç eşli evliliklerin de yapıldığına dair bilgiler yer almaktadır." Söz konusu dönemde iki kadınla yapılan evlilik sayısı 13, üç kadınla yapılan evlilik sayısı ise 1 olarak tesbit edilmiştir¹⁴. Nuri Çevikel 1769-1800 yılları arasındaki 31 yıllık dönemde, sicil kayıtlarından hareketle, iki kadınla yapılan evlilik sayısını 3 olarak vermekte, 3 kadınla evlenme konusunda ise bir şey yazmamaktadır¹⁵.

Yine sicil kayıtlarından hareketle bizim tesbitlerimize göre ise Nuri Çevikel'in sözünü ettiği 31 yıllık dönemdeki iki kadınla evlilik sayısı 3 değil, 6'dır. Üç kadınla evlilik olayına bir kayıta rastlanmıştır. Ancak bu da doğrudan Kıbrıs'la alâkalı değildir¹⁶. Konuya XVIII. yüzyılın ikinci yarısı açısından

¹¹ KŞS, Defter no. 18, H. 1169-1193, s. 42.

¹² KŞS, Defter no. 20, H. 1183-1194, s. 5; KŞS, Defter no. 19, H. 1180-1182, s. 32.

¹³ KŞS, Defter no. 20, H. 1183-1194, s. 84.

¹⁴ Özkuf, a.g.e., s. 131-132.

¹⁵ Çevikel, a.g.e., s. 186.

¹⁶ Üç kadınla evli olan ve kayıtlara geçen kişi Kıbrıs Muhassıllarından Abdülbaki Ağa idi. 2 Zilkade 1200 [27 Ağustos 1786] tarihli kayda göre Abdülbaki Ağa'nın Ayşe, diğer Ayşe ve Şerife adlarında 3 eşi vardır. KŞS, Defter no. 21, H. 1200-1212, s. 54.

bakıldığında ise 1757-1800 yılları arasında sicil kayıtlarına yansıyan 9 adet iki kadınla evlilik olayına rastlanmıştır. Sicillere yansıyan ve incelenen 96 adet tereke kaydı dikkate alındığı zaman müslüman bir erkeğin iki kadınla evlenme oranının %9,3 civarında olduğu görülmektedir. Aynı oran, Ankara'da 1700-1730 arası dönemde %12; XVIII. yüzyılda Sinop'ta %8,7; XVIII. yüzyıl ortalarında Antep'te %12'dir¹⁷. Bu veriler Kıbrıs'taki durumun imparatorluk geneli ile uyum içinde olduğunu göstermektedir. XVIII. yüzyılın ikinci yarısında Kıbrıs'ta yaygın olan ise tek eşle evliliktir. 96 kayıta 83 kişi tek eşli olarak kaydedilmiştir. Buna göre tek eşlilerin oranı %86,4'dür. Tek eşle evlilik Ankara'da 1700-1730 arası dönemde %88; XVIII. yüzyılda Sinop'ta %91,3; XVIII. yüzyıl ortalarında Antep'te %85'dir¹⁸. Bu açıdan da Kıbrıs, imparatorluğun diğer bölgeleri ile uyum içindedir. Kıbrıs'taki 5 kayıta ise eşten bahsedilmemiştir. Sözü edilen iki eşli olan kişiler şunlardır:

1. Bafı Yekpâre Hacı Mehmet bin Ahmet

1 Receb 1170 [22 Mart 1757] tarihli kayda göre Bafı Yekpâre Hacı Mehmet bin Ahmet öldüğü zaman mirasçıları arasında 2 eşi bulunmaktaydı. Emine bint-i İbrahim ve Havva bint-i Mehmet adlı eşler terekeden 1.360'şar para pay almışlardı¹⁹. Tereke kayıtlarında genellikle kadınların mehr-i müeccellerinden bahsedilmekte ise de bu kayıta buna yer verilmemiştir.

2. Kara Mustafa Ağa bin Ali

18 Zilkade 1179 [28 Nisan 1766] tarihli kayda göre, Baf kazasına bağlı Ohtuma Kasabası'nda yaşayan Kara Mustafa Ağa vefat ettiğinde, Ayşe bint-i Abdullah ve Ümmügülsüm bint-i Hüseyin adında iki eşi mirasçıları arasında bulunuyordu. Her iki eşi de terekeden paylarına düşeni almışlardır²⁰.

¹⁷ Özkul, *a.g.e.*, s. 132.

¹⁸ Özkul, *a.g.e.*, s. 132.

¹⁹ KŞS, Defter no. 18, H. 1169-1193, s. 19.

²⁰ KŞS, Defter no. 19, H. 1180-1182, s. 71. Bu kayıta mehr-i müeccelden bahsedilmiş ama yazılmamıştır. Yine eşlerin payına düşen miktarların da hatalı olduğu düşünülebilir. Genel bir hesaplama ile masraflar çıkarıldıktan sonra geriye kalan 5.493 kuruş paylaştırılmıştır. Bu paylaşımdan eşlerin 1/8 oranında, yani yaklaşık 886'şar kuruş almaları gerekir. Oysa 7,5'şar para (?) yazılmıştır. Oğlu ile kızın paylarına değinilmiş ama rakam verilmemiştir. Onların da yaklaşık olarak; kızı Nefise'nin 1.373 kuruş, oğlu Mehmet'in ise 2.746 kuruş pay alması gerekirdi. Bu hesaplama şekli ile ilgili ayrıntılar ve açıklamalar miras paylaşımı konusunda yapılmıştır.

3. Perviz Hacı Ali bin Ali

26 Receb 1182 [6 Aralık 1768] tarihli kayda göre, Lefkoşa'da Cami-i Cedîd Mahallesi'nde yaşayan Perviz Hacı Ali bin Ali'nin Ümmügülsüm bint-i Mustafa ve Raziye bint-i Ali adlı iki eşi vardı. Terekeden Ümmügülsüm Hanım 454 para, Raziye Hanım da yine 454 para almışlardır. Fakat her iki hanımın mehr-i müeccelleri farklıdır. Ümmügülsüm Hanım mehr-i müeccel olarak 3.800 para ve Raziye Hanım mehr-i müeccel olarak 840 para almıştır. Mehr-i müecceller kocanın ödemesi gereken borçlar arasında sayılmış ve ölen kocanın borçları arasına kaydedilmiştir²¹.

4. Mehmet Emin Efendi İbn-i Ahmet

15 Zilkade 1183 [2 Mart 1770] tarihli kayda göre, Lefkoşa'da Debbaghane Mahallesi'nde yaşamakta olan Mehmet Emin Efendi vefat ettiği zaman Ayşe bint-i Mehmet ve Ayşe bint-i Hacı Mustafa adlarında iki eşi hayatta bulunuyordu. Her iki eş de terekeden eşit ölçüde yararlanmışlardır. Aldıkları hisse 10.359'ar paradır. Fakat mehr-i müeccelleri farklıdır. Ayşe bint-i Mehmet terekeden mehr-i müeccel olarak 5.000 para, Ayşe bint-i Hacı Mustafa ise 2.200 para almıştır²².

5. Basmacı Hacı Ali bin Abdullah

15 Muharrem 1184 [11 Mayıs 1770] tarihli kayda göre, Lefkoşa'da Karamani-zâde Mahallesi'nde yaşamakta olan Basmacı Hacı Ali bin Abdullah'ın Ferah bint-i Abdullah ve Ancelo bint-i Yorgi adlı iki eşi vardı. Terekeden Ferah bint-i Abdullah 5.895 para pay alırken, "nasrâniyye" eşine terekeden herhangi bir para verilmemiştir. Ferah bint-i Abdullah mehr-i müeccel olarak da terekeden ayrıca 3.400 para almıştır. Ancelo bint-i Yorgi adlı "nasrâniyye" eş ise terekeden mehr-i müeccel olarak 1.400 para almıştır²³.

²¹ KŞS, Defter no. 19, H. 1180-1182, s. 106.

²² KŞS, Defter no. 20, H. 1183-1194, s. 11 ve 34. Nuri Çevikel, Mehmet Efendi bin Ahmet'in sadece ismini ve iki eşi olduğunu belirtmiş, ayrıntıya girmemiştir. Yine geride 5.220 kuruşluk muhalefât bıraktığını yazmakla yetinmiştir. Bkz. Çevikel, *a.g.e.*, s. 186.

²³ Aynı defter, s. 5.

6. Hacı Hüseyin Ağa

22 Safer 1184 [17 Haziran 1770] tarihli kayda göre, Lefke'ye bağlı Filasu köyünden olup Hac yolunda ölen Hacı Hüseyin Ağa'nın Şerife bint-i Hasan ve Şerife bint-i Yusuf adlarında iki eşi vardı. Her iki eşi de terekeden 4.240'ar para olmak üzere eşit pay almışlardır. Yine her iki eş mehr-i müeccel olarak 6.040'ar para almışlardır²⁴.

7. Miralay el-Hac Mustafa Ağa

11 Muharrem 1210 [28 Temmuz 1795] tarihli kayda göre, Lefkoşa'da yaşamakta olan Miralay El-Hac Mustafa Ağa öldüğünde Hatice bint-i Mustafa ve Hesna bint-i Mehmet Sadık adlarında iki eşi hayatta bulunuyordu. Tereke kaydındaki 954.400 paralık muhaleffâtın mirasçılar arasında paylaştırıldığı belirtilmiş ama kimin ne kadar aldığı açıkça yazılmamıştır. Ancak Hatice Hanımın mehr-i müeccel olarak 40.000 para, Hesna Hanım'ın ise mehr-i müeccel olarak 28.000 para aldığı belirtilmiştir²⁵.

8. Sarı Mustafa Hasan

2 Cemaziyevvel 1199 [13 Mart 1785] tarihli kayda göre, Karpaz Kazası'na bağlı Galatya köyünde yaşamakta olan Sarı Mustafa Hasan vefat ettiği sırada Meryem bint-i Molla Mehmet ve Ayşe bint-i Hasan adlarında iki eşi hayatta bulunuyordu. Her iki eş de terekeden 1.502'şer para pay almıştır. Ayşe Hanım mehr-i müeccel olarak terekeden 1.000 para alırken, Meryem Hanım mehr-i müeccel olarak sadece 600 para almıştır²⁶.

9. Hacı Mehmet ibn-i Halil

28 Rebiülevvel 1185 [11 Temmuz 1771] tarihli kayda göre, Baf Kazası'na bağlı Ohtuma'da yaşarken hacca giden ve hac yolunda ölen Hacı Mehmet ibn-i Halil'in de iki eşi vardı. Ayşe bint-i Hasan ve Emine bint-i

²⁴ KŞS, Defter no. 20, H. 1183-1194, s. 27. Nuri Çevikel, El-hac Hüseyin Ağa'nın sadece ismini ve iki eşi olduğunu belirtmiş, ayrıntıya girmemiştir. Yine geride 2.532,5 kuruşluk muhaleffât bıraktığını yazmakla yetinmiştir. Bkz. Çevikel, *a.g.e.*, s. 186.

²⁵ KŞS, Defter no. 21, H. 1200-1212, s. 310.

²⁶ *Aynı defter*, s. 26. Nuri Çevikel, Sarı Mustafa Hasan'ın sadece ismini ve iki eşi olduğunu belirtmiş, ayrıntıya girmemiştir. Geride 800 kuruşluk muhaleffât bıraktığını yazmakla yetinmiştir. Bkz. Çevikel, *a.g.e.*, s. 186.

Mehmet adlarındaki bu kadınların mirastan aldıkları pay ile mehr-i müeccelleri açık olarak yazılmamıştır²⁷.

2. Çocuk Sayısı

XVIII. yüzyılın ilk yarısında, 1726-1750 yılları arasındaki dönemde, bir ailedeki en fazla çocuk sayısının 11 olarak tesbit edilmiştir. 11 çocuklu bu ailede iki eş vardı. Tek eşli müslüman bir ailede en fazla 7 çocuk olduğu belirlenmiştir. Gayri müslimlerde ise en fazla çocuk sayısı 8 olarak tesbit edilmiştir²⁸. XVIII. yüzyılın ikinci yarısı için, en yüksek çocuk sayısı 4 olarak ifade edilmiştir²⁹. Bizim tesbitlerimize göre, 1757-1800 yılları arasındaki dönemde, sicillere yansıdığı kadarıyla incelenen 96 aile içinde, en yüksek çocuk sayısı 5'tir. Söz konusu dönemde 5 çocuğu olan 6 aile sicillere yansımıştır. Bu 6 aileden 3'ü Lefkoşa'lıdır. Geri kalan üç aile ise, Omorfo'lu, Tuzla'lı ve de Meseryalı'dır. 5 çocuklu ailelerin oranı % 6'dır.

1. 20 Cemaziyelevvel 1171 [30 Ocak 1758] tarihli kayda göre, Omorfo'ya bağlı Denya köyünde yaşamakta olan Hüseyin bin Ali öldüğünde mirasçı olarak geride eşi Fatma ile çocukları Osman, Mehmet, Hasan, Ayşe ve Hatice'yi bırakmıştı³⁰. Hüseyin bin Ali'nin ailesi 5 çocuklu bir aileydi.

2. 29 Receb 1181 [21 Aralık 1767] tarihli kayda göre, Lefkoşa'da Ayasofya Mahallesi'nde yaşamakta olan Nakip Seyyid Mustafa ile Şerife Hatun bint-i Seyyid Abdülaziz Efendi'nin 5 çocuğu vardı. Bu çocuklar Şerife Rabia, Şerife Ümmühan, Şerife Emetullah, Şerife Ümmügülsüm ve Şerife Emine adlarını taşıyordu ve söz konusu tarihte babaları Seyyid Mustafa ölmüştü³¹.

3. 28 Cemaziyelâhir 1184 [19 Ekim 1770] tarihli kayda göre, Lefkoşa'da Tahtakale Mahallesi'nde yaşamakta olan Ümmügülsüm bint-i Hüseyin öldüğünde geride Akile, Havva, Abdi, Hasan ve Ali adlarında 5 çocuk

²⁷ KŞS, Defter no. 20, H. 1183-1194, s. 45.

²⁸ Özkul, *a.g.e.*, s. 183.

²⁹ Çevikel, *a.g.e.*, s. 191.

³⁰ KŞS, Defter no. 18, H. 1169-1193, s. 23.

³¹ KŞS, Defter no. 19, H. 1180-1182, s. 54.

bırakmıştı. Bu beş çocuk ve eşi Ahmet bin Mustafa mirastan paylarına düşeni almışlardır³².

4. 11 Muharrem 1210 [28 Temmuz 1795] tarihli kayda göre, Lefkoşa'da yaşamakta olan Miralay El-Hac Mustafa Ağa ibn-i eş-şeyh Ali Ağa'nın iki eşi ve Mehmet Hamit, Mehmet Tahir, İsmail, Ali ve Hurşide adlarında 5 çocuğu vardı³³.

5. 5 Ramazan 1182 [13 Ocak 1769] tarihli kayda göre, Tuzla İskelesi'nde yaşamakta olan Davud Ağa bin Süleyman ile eşi Rahime bint-i Mehmet'in Hasan, Mehmet, Süleyman, Emine ve Fatıma adlarında 5 çocuğu vardı ve bu tarihte Davud Ağa ölmüş bulunuyordu³⁴.

6. 5 Şaban 1181 [27 Aralık 1767] tarihli kayda göre, Meserya Kazası'na bağlı Meluşa köyünde yaşamakta olan Mestan bin Bayram ile eşi Gülden bint-i Süleyman'ın Safiye, Süleyman, Hanife, Hatice ve Emetullah adlı 5 çocuğu bulunuyordu. Bu tarihte Mestan bin Bayram ölmüş olduğu için 5 çocuğu da terekeden paylarına düşeni almışlardır³⁵.

1757-1800 yılları arasındaki dönem söz konusu edildiğinde tereke kayıtlarından hareketle tesbit edilen 96 Kıbrıslı Türk/Müslüman ailenin sahip oldukları çocuklarla ilgili şöyle bir tablo yapılabilir:

Tablo 1		
Kıbrıslı Müslüman Ailelerde Çocuk Sayısı		
Çocuk Sayısı	Aile Sayısı	Toplam Çocuk Sayısı
0	12	(0x11=)0
1	18	(1x18=)18
2	33	(2x33=)66
3	19	(3x19=)57
4	8	(4x8=)32
5	6	(6x5=)30
Toplam	96	203

³² KŞS, Defter no. 20, H. 1183-1194, s. 32.

³³ KŞS, Defter no. 21, H. 1183-1194, s. 310.

³⁴ KŞS, Defter no. 19, H. 1180-1182, s. 235.

³⁵ Aynı defter, s. 50.

XVIII. YÜZYILIN İKİNCİ YARISINDA KIBRIS'TA AİLE

Toplam çocuk sayısı 203'dür. 96 aile söz konusu olduğunda ortalama aile başına düşen çocuk sayısı ise yaklaşık 2'dir³⁶. 5 çocuklu ailelerin oranı %6,25'tir. İki çocuklu ailelerin oranı ise % 34,3'tür.

Gayrimüslimler açısından bir değerlendirme yapmak için yeterli veri sicillerde yoktur. Ancak 7 Zilhicce 1202 [8 Eylül 1788] tarihli bir kayda göre, Değirmenlik nahiyesine bağlı Kızılbaş köyünde yaşamakta olan Zaharya veled-i Poli öldüğü zaman Anceli, Konstanti, Beraşko, Sofyano, Poli ve Piye adlarında 6 çocuğu bulunuyordu³⁷. 1 Şaban 1183 [30 Kasım 1769] tarihli bir başka kayda göre, Lefkoşa'da yaşamakta olan Manok veled-i Ese adlı Ermeni öldüğü zaman Ağya, Maryam, Eksi ve Hatun adlarında 4 çocuğu hayatta bulunuyordu³⁸. 1 Cemaziyelâhîr 1181 [25 Ekim 1767] tarihli kayda göre, kısa bir süre önce ölmüş olan Kavukçu Haço veled-i Bogos adlı Ermeni'nin de Nazlı, Anna ve Bedros adlı 3 çocuğu mirasçıları arasındaydı³⁹.

3. Boşanma

XVIII. yüzyılın ilk yarısında Kıbrıs'ta 278 adet boşanma kaydı tesbit edilmiştir⁴⁰. XVIII. yüzyılın ikinci yarısında ise 12 boşanma olayına rastlanmıştır⁴¹. Bizim tesbitlerimize göre ise 1769-1800 yılları arasında gerçekleşen ve sicillere yansıyan 28 boşanma olayı vardır. 1757-1800 yılları arasındaki dönem dikkate alındığı zaman, bu sayı 33'e çıkmaktadır. Bu boşanmalardan 7 tanesi *muhala'a* şeklinde [%21,21]⁴², 3 tanesi *tatlik*⁴³ şeklinde [%9,09] ve 9 tanesi *bayinen tatlik*⁴⁴ şeklinde [%27,27] gerçekleşmiştir. 2 boşanma [% 6,06] kocaların Kıbrıs dışına gitmesi sonucu mahkeme kararı ile *tefrik* şeklinde gerçekleşmiştir. 12 boşanmanın [% 36,36] nasıl gerçekleştiği

³⁶ Nuri Çevikel, söz konusu çalışmasında aile başına düşen çocuk sayısını 2 olarak vermektedir. Çalışmasında 20 aileyi değerlendirmiştir. Bkz. *a.g.e.*, s. 191.

³⁷ KSS, Defter no. 21, H. 1200-1212, s. 110.

³⁸ KSS, Defter no. 18, H. 1169-1193, s. 47.

³⁹ KSS, Defter no. 20, H. 1180-1182, s. 45.

⁴⁰ Özkul, *a.g.e.*, s. 133.

⁴¹ Çevikel, *a.g.e.*, s. 188-189.

⁴² Muhala'a: Kadının Boşanmayı istemesi. Bkz. Özkul, *a.g.e.*, s. 133.

⁴³ Tatlik: Boşama.

⁴⁴ Bayinen tatlik (Talâk-ı Bayin): Boşayan tarafın geri dönmesi mümkün olmayan boşanma.

tesbit edilememiştir. XVIII. yüzyılın ilk yarısındaki oranlar ise sırasıyla *muhalâ'a* %72,66; *talâk* %26,26; *tefrîk* %1,8 şeklindedir⁴⁵.

12 boşanmanın nasıl gerçekleştiğinin kayıtlarda yer almaması, birçok boşanma bilgisinin sadece nafaka, mehr-i müccel vb. farklı kayıtlardan anlaşılması, aslında boşanma sayısının kayıtlara geçenin oldukça üstünde olduğunu ve her boşanmanın mahkeme huzurunda gerçekleşmediğini de düşündürmektedir.

Evlenen kadının evlendiği zaman bakire olmaması boşanma nedeni olabiliyordu. 10 Rebiülâhir 1204 [28 Aralık 1798] tarihli kayda göre, Mağosa'nın Ayasofya Cami-i Şerifi Mahallesi'nde yaşamakta olan Ayşe bint-i İbrahim Ethem mahkemeye başvurarak "*taht-ı nikâhunda olduğum Hüseyin bin el-Hâc İsmail Efendi nâm kimesne beni almaksızın bikrim izâle olduğundan huzûr-i şer'de ve şuhûdlar mahzarında talik*" ettiğini, yani evlendiği zaman bakire olmadığı için kocasının kendisini boşadığını belirtmiştir⁴⁶.

Kayıtlara yansıdığı kadarıyla başlıca boşanma nedenleri "*şekâvet ve adem-i hüsn-i imtizâc*" (baskı ve anlaşmazlık)⁴⁷, "*adem-i hüsn-i mu'aşeret*" (geçimsizlik)⁴⁸ ve "*darb*" (dövme)'dir.

XVIII. yüzyılın ilk yarısında olduğu gibi⁴⁹ yüzyılın ikinci yarısında da darb [dövme] sonucunda meydana gelen boşanma ile ilgili sadece bir kayıt vardır. 5 Cemaziyelâhir 1171 [14 Şubat 1758] tarihli kayda göre, Lefkoşa'da Sarayardı Mahallesi'nde yaşayan Mümine bint-i İbrahim mahkemeye başvurarak kocası Veli bin Hüseyin'den şikayette bulunmuş ve "*mezbûr Veli bundan akdem beni darb-i şedîd ile ikrâh*" ettikten sonra muhalâ'a ile boşandık demiştir. Mümine Hanım'ın mahkemeye başvurma nedeni ise boşanırken vazgeçtiği haklarını yeniden talep etmesidir. Ancak mahkeme boşanmanın muhalâ'a şeklinde gerçekleşmesini ve kadının daha önce haklarından feragat

⁴⁵ Özkul, *a.g.e.*, s. 133-134.

⁴⁶ KŞS, Defter no. 21, H. 1198-1212, s. 138.

⁴⁷ KŞS, Defter no. 18, H. 1169-1193, s. 18. Boşanmayı kadın istediğine göre kocanın kadına baskı/zorlama yaptığı düşünülebilir. Nitekim boşanma muhalâ'a şeklinde gerçekleşmiştir.

⁴⁸ KŞS, Defter no. 18, H. 1169-1193, s. 43. "*Hüsn-i mu'aşeretimiz olmamağla*", aynı defter, s. 44.

⁴⁹ Özkul, *a.g.e.*, s. 149-150.

XVIII. YÜZYILIN İKİNCİ YARISINDA KIBRIS'TA AİLE

etmesini göz önüne alarak talebi reddetmiştir⁵⁰. Girne Kazası'na bağlı Kazabıfan köyünden Emetullah bint-i Hacı Halil adlı kadın ise muhala'a ile boşandığı kocasının kendisini "*darb ve cerh*" ederek zorla bazı mallarını elinden aldığı iddia etmişse de şahitlerle bunu ispatlayamayınca mahkeme davayı reddetmiştir⁵¹.

XVIII. yüzyılın ilk yarısında olduğu gibi⁵² yüzyılın ikinci yarısında da kocalarının Kıbrıs dışına gitmesi kadınlara boşanma hakkı vermiştir. 27 Şaban 1181 [18 Ocak 1768] tarihli kayda göre Lefkoşa'nın Tahtakale Mahallesi'nde yaşayan Ümmühan bint-i Hasan mahkemeye başvurmuştur. Ona göre, kocası Hüseyin bin Mehmet bundan üç sene evvel Kıbrıs dışına gitmiş ve giderken "*eğer bir seneye dek gelmezsem zevcim Ümmühan benden talâk-ı bâyin ile boş olsun*" demiştir. Ümmühan Hanım kocası gideli üç yıl olduğu için boşanmış sayılması gerektiğini belirtmiştir. Ümmühan Hanım ayrıca babası Hasan Efendi kocasına kefil olduğu için 440 para mehr-i müccelinin babasından tahsilini de istemiştir. Mahkeme her iki isteği de onaylamıştır⁵³. 29 Muharrem 1202 [10 Kasım 1787] tarihli kayda göre ise Lefkoşa'nın İbrahimpaşa Mahallesi'nde yaşamakta olan Osman adlı kişi "*karşuya gidersem zevcim Fatma bint-i Mustafa benden boş olsun*" dedikten sonra İstanbul'a gitmiş, kadının mahkemeye gitmesi ile de boşanma gerçekleşmiştir⁵⁴.

XVIII. yüzyılın ilk yarısında olduğu gibi⁵⁵ yüzyılın ikinci yarısında da gayrimüslim kadınlarla evlenip boşanan müslüman erkeklerle ilgili kayıtlar vardır. Bu türden 1 kayıt görülmüştür. 19 Şevvâl 1201 [4 Ağustos 1787] tarihli kayda göre Lefkoşa'nın Korkutefendi Mahallesi'nde yaşayan Çulha Mehmet Ali bin Bekir eşi Altun bint-i David adlı Ermeniye "*bâyinen tatlik*" etmiştir⁵⁶.

XVIII. yüzyılın ilk yarısında bazı gayrimüslimler boşanmak için Lefkoşa mahkemesine [mahkeme-i şer'iyeye] başvuruyorlardı⁵⁷. XVIII. yüzyılın ikinci

⁵⁰ Aynı defter, s. 25.

⁵¹ KŞS, Defter no. 20, H. 1183-1194, s. 40. Davaya için bkz. Çevikel, a.g.e., s. 189.

⁵² Özkul, a.g.e., s. 151.

⁵³ KŞS, Defter no. 18, H. 1169-1193, s. 87.

⁵⁴ KŞS, Defter no. 21, H. 1198-1212, s. 4.

⁵⁵ Özkul, a.g.e., s. 158-159.

⁵⁶ Aynı defter, s. 84.

⁵⁷ Özkul, a.g.e., s. 159.

yarısında buna benzer bir boşanma kaydına rastlanmıştır. Bu kayıt boşanmadan ziyade bir nafaka kayıdır. 30 Zilkade 1185 [5 Mart 1772] tarihli kayda göre, Lefkoşa'nın Debbağhane Mahallesi'nde yaşayan Melo bint-i Acı Komi adlı kadın mahkemeye başvurarak kocası Mihail veled-i Necofori'nin kendisini "bâyinen tatlik" ettiğini, Timitri ve Çerkako adlı iki çocuklarının bulunduğunu belirtmiş ve mahkemeden çocuklar için nafaka ve kisve-baha tayini talep etmiştir. Mahkeme her iki çocuk için günlük 2'şer para nafaka ve kisve-baha tayin etmiştir. Bu para baba tarafından karşılanacaktır⁵⁸.

4. Miras Paylaşımı

Ölen bir kimsenin eğer herhangi bir mirascısı yoksa tereke kayıt masrafları çıkarıldıktan sonra kalan para hazineye [Beytü'l mâla] kalıyordu. XVIII. yüzyılın ikinci yarısında ölen Çukadar Ahmet Ağa'nın [1.363 para]⁵⁹, Çukadar Şişman Ali'nin [20.957 para]⁶⁰, Mısırlı Seyisbaşı Hacı Ali'nin [1.310 para]⁶¹, Dellâl Mustafa'nın [yaklaşık 4.000 para]⁶², Fatma bint-i Abdullah'ın [336 para]⁶³, Şebinkarahisarlı Arakil veled-i Kerem'in [873 para]⁶⁴, Alanyalı Abdülkerim'in [23.140 para]⁶⁵, Kalpaklı Kızı Fatma Hanım'ın [1.639 para]⁶⁶, Mehmet bin Abdullah'ın [930 para]⁶⁷, İbrahim Efendi'nin [71 para]⁶⁸, Seyyid Molla Ali bin Abdullah'ın [5.366 para]⁶⁹, Vidinli Hacı Abdurrahman'ın [1.414 para]⁷⁰, Karahisarlı Halil'in [4.223 para]⁷¹, Antakyalı Hacı İbrahim'in [74.025

⁵⁸ KŞS, Defter no. 20, H. 1183-1194, s. 67.

⁵⁹ KŞS, Defter no. 18, H. 1169-1193, s. 56.

⁶⁰ Aynı defter, s. 94.

⁶¹ Aynı defter, s. 95.

⁶² Aynı defter, s. 99. Net muhalefât 6.592 paradır. Ancak masraflar çıkarılmamış ve hazineye giren net para açıklanmamıştır. Ancak masraflar çıkarıldıktan sonra hazineye giren paranın 4.000 para civarında olduğu düşünülebilir.

⁶³ Aynı defter, s. 64.

⁶⁴ Aynı defter, s. 122.

⁶⁵ KŞS, Defter no. 19, H. 1180-1182, s. 10.

⁶⁶ Aynı defter, s. 30.

⁶⁷ Aynı defter, s. 47.

⁶⁸ Aynı defter, s. 53.

⁶⁹ Aynı defter, s. 95.

⁷⁰ Aynı defter, s. 118.

⁷¹ Aynı defter, s. 121.

XVIII. YÜZYILIN İKİNCİ YARISINDA KIBRIS'TA AİLE

para]⁷², Antepi Ali Ağa'nın [644 para]⁷³, Seyyid Derviş Sicim'in [26.430 para]⁷⁴, Hamalı Hacı Ali'nin [3.243 para]⁷⁵, Çulha İlyasoğlu Mustafa ile eşi Ayşe bint-i Mehmet'in [16.282 para]⁷⁶, Derviş Es-Seyyid Osman'ın [398 para]⁷⁷, Hafız Mehmet Efendi ibn-i Himmət Ağa'nın [6.405 para], Dimyatlı Hüseyin İbn-i Abdullah'ın [493 para]⁷⁸, Çorbacı Mustafa Ağa'nın [9.912 para]⁷⁹, Salih Ağa'nın [113.780 para]⁸⁰, Eğinli Amira'nın [323 para]⁸¹, Çukadar Hasan Ağa'nın [14.524 para]⁸², İmam Hacı Ömer'in [1.505 para]⁸³, Seyyid Deli Ahmet'in [2.577 para]⁸⁴, Zinur Beşe'nin [49.557 para]⁸⁵, Tacir Seyyid Hacı Ahmet'in [1.613 para]⁸⁶ ve Konyalıoğlu Sava'nın [371 para]⁸⁷ mirasçıları olmadığından muhalefât kaydı sırasında ortaya çıkan çeşitli masraflar çıkarıldıktan sonra kalan para hazineye aktarılmıştır. Bu paranın toplamı yaklaşık olarak 891.722 paradır⁸⁸.

Ölen bir kimsenin mirasçı olarak sadece eşi varsa o takdirde de mirasın bir kısmı eşe bir kısmı da hazineye kalıyordu. Fakat hayatta kalan eşin kadın mı yoksa erkek mi olduğu önemliydi. Ölen eğer erkekse ve geride mirasçı olarak sadece karısı varsa, bu durumda hazineye kalan miktar "*rub'undan ma'dası*" [dörtte biri dışında kalan, yani dörtte üçü] idi.⁸⁹ Kadın kocasının mirasının

⁷² Aynı defter, s. 159-160.

⁷³ Aynı defter, s. 163.

⁷⁴ Aynı defter, s. 164. Adı geçen kişi Kıbrıs'ta sürgündeydi. İdam edilince mirasçısı olmadığından terekesi hazineye aktarılmıştır.

⁷⁵ Aynı defter, s. 166.

⁷⁶ KŞS, Defter no. 20, H. 1183-1194, s. 25.

⁷⁷ KŞS, Defter no. 21, H. 1198-1212, s. 16.

⁷⁸ Aynı defter, s. 18.

⁷⁹ Aynı defter, s. 21.

⁸⁰ Aynı defter, s. 21.

⁸¹ Aynı defter, s. 32.

⁸² Aynı defter, s. 35.

⁸³ Aynı defter, s. 53.

⁸⁴ Aynı defter, s. 88.

⁸⁵ Aynı defter, s. 94.

⁸⁶ Aynı defter, s. 111.

⁸⁷ Aynı defter, s. 111.

⁸⁸ 22.293 kuruş 2 para. 1 kuruş 40 para olarak hesaplanmıştır.

⁸⁹ "*Rub'undan bakisi cânib-i beytü'l-mâl-ı müslimîne aîr*", KŞS, Defter no. 18, H. 1169-1193, s.100; "*Rub'undan ma'dası cânib-i beytü'l-mâl-ı müslimîne aîr*", Aynı defter, s. 116.

dörtte birini alıyordu. Bursalı Osman Ağa'nın [yaklaşık 18.000 para],⁹⁰ Dimyatlı Seyis Hacı Ali'nin [2.843 para]⁹¹, Kayserili Simyo'nun [2.834 para]⁹², Terzi Avanis veled-i Agob'un [16.631 para]⁹³ ve Ömer Kethüda'nın [5.160 para]⁹⁴ terekesinin dörtte biri eşlerine verilmiş, dörtte üçü ise hazineye aktarılmıştır. Hazineye aktarılan toplam para yaklaşık 45.468 paradır.

Ancak ölen kadın ise ve geride mirasçı olarak sadece kocası varsa, koca terekenin yarısını alıyordu. Terekenin "*nısf hissesi zevc-i merkümdan ma'da nısf-ı aharı beytü'l-mâl-i müslimîne ait*" oluyordu⁹⁵. Hatice Hatun'un [4.528 para]⁹⁶, İstanbullu Zeliha binti Abdullah'ın [7.647 para]⁹⁷, Fatma Hanım'ın [892 para]⁹⁸ ve Meryem bint-i Abdullah'ın [345 para]⁹⁹ mirasçıları sadece kocaları olduğu için terekelerinin yarısı kocalarına verilmiş, yarısı da hazineye aktarılmıştır. Hazineye aktarılan toplam para yaklaşık 13.402 para yani 3.353 kuruştur.

Sonuç olarak her üç şekilde ölenlerin terekelerinden doğrudan hazineye aktarılan miktar toplam yaklaşık 1.480.522 para, yani 37.013 kuruş 2 paradır.

Ölen bir kimsenin başlıca mirasçıları arasında devlet; eşler [karı veya koca]; çocuklar [kız veya erkek]; ölenin annesi, babası, kardeşleri, torunları, babasının annesi, annesinin annesi, amcası, amcasının çocukları ve eğer kadın hamile ise kadının karnındaki bebek bulunuyordu.

⁹⁰ KŞS, Defter no. 18, H. 1169-1193, s. 100. Öldüğü zaman eşi Gülsüm bint-i Ali'den başka mirasçısı yoktu. Muhallefâtının toplamı 24.541 paradır. Ancak 5.000 para eşinin mehr-i müecceli ile olası masraflar bu paradan çıkarılarak hazineye aktarılan net miktar hesaplanmamıştır. Hazineye kalan miktar yaklaşık 18.000 para civarında olmalıdır.

⁹¹ Aynı defter, s. 116. Eşi Fatma Hatun'dan başka mirasçısı yoktu. İlk paylaşımında, masraflar çıktıktan sonra 1.387 para kalmış, bu paranın 1/4'i olan 346 para eşe verilmişti. Daha sonra Seyis Hacı Ali'nin alacağı ortaya çıkmış, bu para tahsil edilmiştir. Ancak eşe verilen para değişmezken hazineye verilen para 2.843 para olmuştur.

⁹² Aynı defter, s. 116.

⁹³ KŞS, Defter no. 18, H. 1169-1193, s. 121.

⁹⁴ KŞS, Defter no. 21, H. 1198-1212, s. 20.

⁹⁵ KŞS, Defter no. 18, H. 1169-1193, s. 123.

⁹⁶ Aynı defter, s. 71.

⁹⁷ Aynı defter, s. 123.

⁹⁸ KŞS, Defter no. 21, H. 1198-1212, s. 43.

⁹⁹ Aynı defter, s. 44.

XVIII. YÜZYILIN İKİNCİ YARISINDA KIBRIS'TA AİLE

Koca öldüğü zaman eşin/karısının terekeden aldığı para miktarı, masraflar çıkarıldıktan sonra kalan paranın sekizde biridir. 18 Cemaziyelevel 1170 [8 Şubat 1757] tarihli kayda göre, Girne'ye bağlı Ayarmola köyünde yaşayan Seyyid Feyzullah Çelebi bin Mehmet ölünce mirasçı olarak geride eşini, iki oğlunu ve iki kızını bırakmıştı. Kayda geçirilen muhalefâtı, masraflar çıkarıldıktan sonra, 23.990 akçeydi. Bu paranın 3.000 akçesi eşi Saime bint-i Osman'a verilmiştir. Bu para muhalefâtın 1/8'idir¹⁰⁰. 1 Zilkade 1175 [24 Mayıs 1762] tarihli kayda göre Hacı İbrahim bin Hacı Abdurrahman vefat ettiği zaman mirasçı olarak geride eşi ve üç oğlu kalmıştı. Toplam 101.929 paralık net mirastan eşi Ümmühan bint-i Hacı Halil'in payına düşen miktar 12.747 paradır. Bu da yine toplam terekenin 1/8'dir¹⁰¹. 14 Ramazan 1177 [17 Mart 1764] tarihli kayda göre, Seyyid Molla Osman bin Seyyid Mehmet Çelebi öldüğü zaman geride mirasçı olarak sadece eşi Ayşe bint-i Mehmet ve oğlu Seyyid Ali vardı. 89.712 paralık net mirasın 11.214 parası, yani 1/8'i Ayşe bint-i Mehmet'e verilmişti¹⁰². 3 Rebiülevvel 1199 [14 Ocak 1785] tarihli kayda göre, Lefkoşa'nın Ömeriye Mahallesi'nde yaşamakta olan Kaptanoğlu Mustafa öldüğü zaman mirasçıları eşi Emine bint-i Ahmet ile 2 kızı ve 1 oğluydu. Masraflar çıkarıldıktan sonra kalan 82.256 paralık terekeden eşi Emine Hanım'a 10.282 para verilmiştir. Bu para toplam muhalefâtın 1/8'idir¹⁰³.

Ölen kocanın iki eşi varsa eşler terekeden eşit pay alıyorlardı. Eşlerin her birinin terekeden aldığı pay onaltıda bir [1/16] oranında oluyordu. 22 Safer 1184 [17 Haziran 1770] tarihli kayda göre, Lefke'ye bağlı Flasu köyünden olan Hacı Hüseyin Ağa öldüğü zaman hayatta olan eşleri Şerife bint-i Hasan ile Şerife bint-i Yusuf terekeden 4.240'ar para almışlardı¹⁰⁴. Eşlerin her birinin payı onaltıda bir [1/16] oranındadır.

Ancak ölen bir kimsenin iki eşinden birisi hristiyan [nasrâniyye] ise hristiyan olan eş terekeden pay almıyordu. 15 Muharrem 1184 [11 Mayıs 1770]

¹⁰⁰ KŞS, Defter no. 18, H. 1169-1193, s. 17. Benzer oranda bir hesaplama için bkz. Songül Ulutaş, *Bir Tereke Defterinin Penceresinden 1904-1909 Yılları Arasında Tarsus*, Kebikeç, 2006, s. 186.

¹⁰¹ Aynı defter, s. 40.

¹⁰² Aynı defter, s. 60.

¹⁰³ KŞS, Defter no. 21, H. 1198-1212, s. 21.

¹⁰⁴ KŞS, Defter no. 20, H. 1183-1194, s. 27; KŞS, Defter no. 21, H. 1198-1212, s. 26 [Sarı Mustafa Hasan'ın Terekesi], KŞS, Defter no. 19, H. 1180-1182, s. 106 [Perviz Hacı Ali bin Ali'nin terekesi].

tarhli kayda göre, Lefkoşa'da Karamani-zâde Mahallesi'nde yaşamakta olan Basmacı Hacı Ali bin Abdullah öldüğü zaman eşlerinden Ferah bint-i Abdullah kocasının terekesinden 5.895 para [1/8] almıştır. Ancak mehr-i müeccel aldığı için kayıtlara geçen hristiyan eş Ancelo bint-i Yorgi terekeden herhangi bir pay almamıştır¹⁰⁵. Müslüman olan Ferah bint-i Abdullah'ın terekeden aldığı miktar ölen kişinin tek eşi varmış gibi hesaplanan miktardır.

Buna benzer bir durum da Duman-zâde Mustafa Ağa'nın tereke kaydında görülmektedir. 7 Zilkade 1175 [30 Mayıs 1762] tarihli kayda göre, Duman-zâde Mustafa Ağa öldüğü zaman mirasçıları kızı Fatma, oğlunun kızı Ayşe ve Duman-zâde Mustafa Ağa'nın kardeşi Mehmet Ağa idi. Alisavo adlı hristiyan eş ise terekeden pay almamıştı. Bununla birlikte Alisavo mahkemeye başvurarak Mustafa Ağa'dan 4.400 para "*kuruş mehr-i müeccel, 1 çift altın bilezik, 1 çift altın küpe, 1 çift kuşak ve 600 baş keçi*" alma hakkı olduğunu belirtmiştir. Ona göre, bu nedenle mirasçılarla anlaşmazlığa düşmüş ise de araya giren aracılardan girişimiyle 2.000 paraya anlaşmışlardır¹⁰⁶. Görüldüğü gibi söz konusu bir alacak verecek meselesidir. Yoksa terekeden pay almak demek değildir.

Eşi/karısı öldüğü zaman da koca, ölen karısının mirasında hak sahibi oluyordu. Kocanın hakkı masraflar çıktıktan sonra kalan muhalledatın dörtte biriydi. Oysa koca öldüğü zaman kadın ancak terekenin 1/8'ini alabiliyordu. Karısı ölen erkeğin payı 1/4 idi. Dolayısı ile erkek daha fazla pay alıyordu. 28 Cemaziyelevvel 1171 [7 Şubat 1758] tarihli kayda göre Lefkoşa'da Debbağhane Mahallesi'nde yaşayan Fatma bint-i Mustafa öldüğü zaman mirası kocasına, annesine ve babasına kalmıştı. Çocuğu yoktu. Kocası Çorbacı Mustafa Ağa masraflar çıktıktan son kalan tereke parasından 9,746 para almıştı. Mirasçılara paylaştırılan toplam muhalledat ise 38,985 paraydı. Bu paylaşımında kocanın payı 1/4'tür¹⁰⁷.

¹⁰⁵ KŞS, Defter no. 20, H. 1183-1194, s. 5; KŞS, Defter no. 19, H. 1180-1182, s. 32.

¹⁰⁶ KŞS, Defter no. 18, H. 1169-1193, s. 90.

¹⁰⁷ Aynı defter, s. 24. Benzer hesaplamalar için bkz. Aynı defter, s. 25 [Rabia bint-i İbrahim'in Terekesi], s. 66 [Ümmühan bint-i Ali'nin Terekesi]; s. 107 [Ayşe bint-i Mehmet'in Terekesi], KŞS, Defter no. 19, H. 1180-1182, s. 101 [Mümiş bint-i Mehmet'in Terekesi], s. 104 [Emine Hatun bint-i Mustafa'nın Terekesi], KŞS, Defter no. 20, H. 1183-1194, s. 12 [Cemile bint-i Mehmet'in Terekesi]; KŞS, Defter no. 21, H. 1198-1212, s. 90 [Ayşe bint-i Yusuf'un Terekesi].

XVIII YÜZYILIN İKİNCİ YARISINDA KIBRIS'TA AİLE

2 Receb 1171 [12 Mart 1758] tarihli kayıt bir istisna gibi görünmektedir. Bu kayda göre Ümmühan bint-i Ömer öldüğü zaman mirasçıları kocası Hamza, Ümmühan Hanım'ın kardeşi Ali ve Ümmühan Hanım'ın annesi Fatma'ydı. Çocuğu yoktu. Bu durumda Ümmühan Hanım'ın kocası Hamza 15.517 paralık muhalefâtın yarısını, yani 1/2'ini almış ve payına 7.759 para düşmüştür. Annesi Fatma Hanım ise 5.172 para, yani muhalefâtın 1/3'ini almıştır¹⁰⁸.

Ölen kişinin çocukları anne veya babalarının mirasçıları arasında bulunuyorlardı. Ölen kişi erkek ise eşinin/karısının 1/8'lik, ölen kişi kadın ise eşinin/kocasının 1/4'lik, ölen kişinin anne ve babası sağ ise onların 1/6'lik payı çıkarıldıktan sonra kalan para çocuklar arasında paylaştırılıyordu. Erkek çocukların tam hissesine karşılık kız çocuklarının hissesi her zaman yarım oluyordu. Bir başka deyişle erkek çocuk kız kardeşinin payının iki katını miras olarak alıyordu. 5 Şaban 1181 [27 Aralık 1767] tarihli kayda göre Meserya Kazası'na bağlı Meluşa köyünde yaşamakta olan Mestan bin Bayram öldüğü zaman mirasçıları eşi Gülden bint-i Süleyman, oğlu Süleyman, kızları Safiye, Hanife, Hatice ve Emetullah idi. Masraflar çıkarıldıktan sonra kalan 7.760 paralık muhalefâtın 970 parası eşi Gülden Hanım'a [1/8], 2.262 parası oğlu Süleyman'a ve 1.131'er para da kızlarına verilmişti¹⁰⁹. Bir kızın payına düşen hisse görüldüğü gibi erkek çocuğun hissesinin yarısıdır.

Kocası ölen kadın eğer hamile ise kadının karnındaki henüz doğmamış bebek de mirastan hakkına düşeni alıyordu. Bu durumda kadının karnındaki bebek erkek çocuk gibi düşünülüyor ve payı ona göre hesaplanıyordu. 5 Şaban 1184 [24 Kasım 1770] tarihli kayda göre, Lefkoşa'da Cami-i Cedid Mahallesi'nde yaşayan El-Hac Mehmet İbn-i Mustafa öldüğü zaman mirasçıları eşi Ümmügülsüm, annesi Ayşe, oğlu Mustafa, kızı Fatma ve eşinin karnında bulunan bebektir. 95.233 paralık mirasın 11.904 parası [1/8] eşi Ümmügülsüm Hanım'a, 15.872 parası [1/6] annesi Ayşe Hanım'a, 13.491 parası kızı Fatma'ya, 26.982 parası oğlu Mustafa'ya ve yine 26.982 parası da eşinin karnındaki bebeğe verilecek şekilde paylaştırılmıştı. Daha sonra El-hac Mehmet Ağa'nın alacağı tahsil edildiğinde de yine benzer oranlarda mirasçılara paylaştırılmıştır¹¹⁰. 3 Cemaziyelâhir 1201 [23 Mart 1787] tarihli kayda göre,

¹⁰⁸ KŞS, Defter no. 18, H. 1169-1193, s. 27.

¹⁰⁹ KŞS, Defter no. 19, H. 1180-1182, s. 50.

¹¹⁰ KŞS, Defter no. 20, H. 1183-1194, s. 35.

Lefkoşa'da Debbağhane Mahallesi'nde yaşayan Abdülaziz bin Mehmet öldüğü zaman mirasçılığı eşi Emetullah Hanım, kızları Elif ve Fatma ile Emetullah Hanım'ın karnındaki bebek idi. Masraflar çıkarıldıktan sonra kalan 16.454 paralık terekeden Emetullah Hanım 2.057 para [1/8], kızları Elif ve Fatma 3.599'ar para alırken Emetullah Hanım'ın karnındaki bebek de 7.199 [kızların hisselerinin 2 katı] para almıştır¹¹¹. 28 Muharrem 1185 [13 Mayıs 1771] tarihli kayda göre, Lefkoşa'da Karamani-zâde Mahallesi'nde yaşamakta olan Terzi Abdurrahman ibn-i Yusuf öldüğünde mirasçılığı Eşi Hatice, oğlu Mustafa, kızı Emine ve eşinin karnındaki bebek idi. Masraflar çıkarıldıktan sonra kalan 27.412 paralık muhalledâttan Hatice Hanım 3.427 para [1/8], oğlu Mustafa 9.594 para, kızı Emine 4.797 para ve Hatice Hanım'ın karnındaki bebek de 9.594 para almıştır¹¹². Görüldüğü gibi erkek çocuğun hissesi kız çocuğunun iki katıdır. Yine eşin karnında bulunan bebek de erkek çocuk gibi düşünülmüş ve o da kız çocuğun iki katı pay almıştır.

Hamilelikle ilgili bir başka kayıt, enteresan bir özellik taşımaktadır. 1 Zilhicce 1185 [6 Mart 1772] tarihli bu kayda göre, Lefkoşa'nın Ayasofya Mahallesi'nde yaşamakta olan Çorbacı Hüseyin Ağa ölünce, mirası eşi Fatma Hanım ile eşinin karnında bulunan bebeğe kalmıştır. 48.923 paralık muhalledâttan bu iki vâris arasında paylaştırılmıştır. Fatma Hanım 6.115 para [1/8] alırken doğmamış bebeğin payına da 42.880 para düşmüştür. Bu paylaşım herhalde bir itiraz gelmiş olmalıdır. Çünkü söz konusu kayda göre hamilelikle ilgili diğer kayıtlarda görülmeyen bir durum söz konusudur. Buna göre eğer Fatma Hanım erkek değil de kız doğurursa o takdirde ölen Hüseyin Ağa'nın kardeşleri Hakkâk Osman ve Ömer de mirasçı sayılacak ve terekeden onlara da pay verilecektir¹¹³.

Ölen kişinin anne ve babası eğer hayatta ise onlar da mirasta hak sahibiydiler. Ölen kişinin kadın veya erkek olması anne ve babalarının haklarında bir farklılık yaratmıyordu. Ölenin hem annesinin hem de babasının mirastaki payı 1/6 idi. 28 Cemaziyelevvel 1171 [7Şubat 1758] tarihli kayda göre, Lefkoşa'da Debbağhane Mahallesi'nde yaşamakta olan Fatma bint-i

¹¹¹ KŞS, Defter no. 21, H. 1198-1212, s. 75.

¹¹² KŞS, Defter no. 20, H. 1183-1194, s. 44. Benzer bir örnek için Bkz. KŞS, Defter no. 21, H. 1198-1212, s. 40 [Debbağ Eskici Ahmet bin Dede'nin Terekesi].

¹¹³ KŞS, Defter no. 20, H. 1183-1194, s. 68.

XVIII. YÜZYILIN İKİNCİ YARISINDA KIBRIS'TA AİLE

Mustafa öldüğü zaman babası Mustafa ile annesi Şerife hayattaydılar ve kızlarının 38.985 paralık terekesinden 6.497'şer para pay almışlardı. Bu oran terekenin 1/6'idir¹¹⁴. 5 Şaban 1184 [24 Kasım 1770] tarihli kayda göre ise, Lefkoşa'da Cami-i Cedid Mahallesi'nde yaşamakta olan El-hac Mehmet ibn-i Mustafa öldüğü zaman annesi Ayşe bint-i Seydi Mehmet hayattaydı ve oğlunun 95.233 paralık terekesinden 15.872 para pay almıştı. Bu oran toplam muhalefâtın 1/6'idir¹¹⁵.

Nine ve amca da mirasta hak sahibi olabiliyordu. Bu konuda I kayda rastlanmıştır. 13 Rebiülâhir 1182 [27 Ağustos 1768] tarihli kayda göre, Derviş Mehmet adlı çocuğun kısa aralarla önce babası, sonra annesi daha sonra da kendisi öldüğü zaman mirasçıları babasının annesi Hatice, annesinin annesi Fatma ve amcası Ali'ydi. Tekerekeden amcası Ali'ye 6.625 para, diğer iki kişiye de 662,5 para pay verilmiştir¹¹⁶.

Terekede hak sahibi olanlardan birisi de torunlardı. 29 Şevvâl 1183 [25 Şubat 1770] tarihli kayda göre Lefkoşa'da Debbağhane Mahallesi'nde yaşayan Durdu bint-i Mehmet öldüğü zaman Şerife adlı bir kızı ile Hüseyin adlı oğlunun Emine ve Yusuf adlı çocukları hayatta bulunuyordu. Miras bu üç çocuk arasında paylaştırılmıştır. 18.278 paralık terekenin 9.140 parası kızı Şerife'ye, 3.046 parası kız torunu Emine'ye ve 6.092 parası da erkek torunu Yusuf'a verilmiştir¹¹⁷. Torunlar arasında da kız erkek ayırımına dikkat edildiği görülmektedir. Kızın payı erkeğinkinin yarısıdır.

Gayrimüslim bir Osmanlı vatandaşı öldüğü zaman tereke işlemleri mahkemece yapıldığında müslümanlara yapılan işlemin aynısı onlara da yapılıyordu. 1 Şaban 1183 [30 Kasım 1769] tarihli kayda göre Manok veled-i Ese adlı Ermeni öldüğü zaman terekesi mahkemece kayda geçirilmişti. Manok'un bir oğlu 3 kızı vardı. Masraflar çıkarıldıktan sonra kalan 12.000 para 3 çocuk arasında paylaştırılmıştır. Bu paylaşımdan oğlu Ağya 4.800 para alırken

¹¹⁴ KŞS, Defter no. 18, H. 1169-1193, s. 24.

¹¹⁵ KŞS, Defter no. 20, H. 1183-1194, s. 35.

¹¹⁶ KŞS, Defter no. 19, H. 1180-1182, s. 74.

¹¹⁷ KŞS, Defter no. 20, H. 1183-1194, s. 1.

3 kız 2.400'er para almışlardır¹¹⁸. Görüldüğü gibi kızların payı erkeğinkinin yarısıdır.

Bu paylaşımdan kısa bir süre sonra Ağya veled-i Manok da ölmüştür. Onun mirasçıları ise 3 kız kardeşi ile amcası Toma veled-i Ese idi. İlk paylaşımda Ağya'nın hissesine düşen/babasından kalan 4.800 paranın 1.520 parası amcasına, 960'şar kuruş kız kardeşlerine verilmiştir. 400 para ise "*harc-ı lâşe resm-i kıymet ve ma'a kalemiyye*" olarak alınmıştır. Ağya'nın 4.820 paralık ikinci payının yine 1.520 parası amcasına verilmiş, 3 kız kardeşin her birine ise 967'şer para verilmiştir. 400 para ise yine "*harc-ı lâşe resm-i kıymet ve ma'a kalemiyye*" olarak alınmıştır¹¹⁹.

1 Cemaziyelâhir 1181 [25 Ekim 1767] tarihli kayıt da yine bu konuyla ilgilidir. Buna göre Lefkoşa'nın Nevbethane Mahallesi'nde yaşamakta olan Kavukçu Hoça veled-i Bogos öldüğü zaman geride mirasçı olarak Eşi Maryam, kızları Nazlı, Anna ve oğlu Bedros bulunuyordu. Kavukçu Hoça'nın tereke masrafları çıkarıldıktan sonra kalan parası 96.186 paraydı. Bu mirasın 12.023 para 1 çürük akçesi [1/8] eşi Maryam'a ve 42.081 parası oğlu Bedros'a verilmiştir. Her bir kıza ise 21.060 para verilmiştir¹²⁰. Görüldüğü gibi eşe verilen hisse 1/8, kız çocuğuna verilen hisse de erkek çocuğun hissesinin yarısıdır.

Ölen kişi ölmeden önce eğer vasiyet bırakmışsa bu vasiyete de uyuluyordu.²³ Rebiülevvel 1200 [24 Ocak 1786] tarihli bir kayda göre, Debbag Eski Ahmet bin Dede öldüğü zaman vasiyeti gereği yeğenine terekkesinden 1.663 para verilmişti¹²¹.

İster sürgün nedeniyle isterse başka nedenlerle Kıbrıs'ta bulunurken ölenlerin eğer mirasçıları varsa terekelerinin mirasçılara ulaştırılması için "vasî" veya "kayyum" tayin edilerek terekeler bu kişilere teslim ediliyordu. 13 Şevvâl 1199 [19 Ağustos 1785] tarihli kayda göre aslen İstanbullu olup Kıbrıs'ta

¹¹⁸ KŞS, Defter no. 18, H. 1169-1193, s. 47. Manok veled-i Ese'nin Şam'da bulunan 299,5 kuruş parası geldiği zaman da oğluna 120,5 kuruş, kızlarına ise 60'ar kuruş verilmiştir. Bkz. *Aynı defter*, s. 104.

¹¹⁹ *Aynı defter*, s. 104.

¹²⁰ KŞS, Defter no. 19, H. 1180-1182, s. 45-46.

¹²¹ KŞS, Defter no. 21, H. 1198-1200, s. 40.

sürgünde iken ölen Ermeni Mardoros'un muhalefâtı kayda geçirilip varislerine ulaştırılmak üzere "vasî" Hoca Vartan'a teslim edilmişti. Aynı tarihli bir başka kayda göre ise aslen İstanbullu olup Magosa Kalesi'nde sürgünde iken ölen Esseyid Said Ağa'nın muhalefâtı kayda geçirilip mirasçılara teslim edilmek üzere "Kayyum" Hüseyin Ağa'ya teslim edilmişti¹²². 5 Şaban 1202 [11 Mayıs 1788] tarihli kayda göre, Kıbrıs Muhassılı Sakızlı Hüseyin Kaptan'ın Çukadarı Tiryeli Mustafa Ağa ölünce mirasçılarının Kıbrıs dışında olduğu anlaşılmış ve muhalefâtın "zayi ve itlâf" olmaması için terekesi kayda geçirilmiştir. Ölen kişinin terekesi hayatta iken kendisine vasî tayin ettiği Abdullah Bey'e teslim edilmiştir¹²³.

Aslen Kıbrıslı olmayıp da Kıbrıs'ta ölenlerin mirasçuları, Kıbrıs'a gönderdikleri vekilleri aracılığıyla da ölen akrabalarının mirasını elde ediyorlardı. 15 Cemaziyelâhir 1201 [4 Nisan 1787] tarihli kayda göre Lefkoşa'da bulunan Han-ı Cedid'de misafir iken ölen Alaiyeli Abdülkerim'in vârisi olmadığı düşünülerek muhalefâtı hazineye aktarılmıştı. Ancak daha sonra kız kardeşi Ümmühan ile amcasının oğulları Mehmet ve Abdülkerim ölen kişinin mirasçısı olduklarını ispatlamışlar ve ölen kişinin mirası vârislerin vekilleri olan Hacı bin Durali'ye teslim edilmiştir¹²⁴.

Aslen Kıbrıslı olup Kıbrıs dışında ölenlerin Kıbrıs'taki mirasçuları ölen akrabalarının mirasına sahip olabiliyorlardı. 14 Şevvâl 1184 [31 Ocak 1771] tarihli kayda göre, muhtemelen tüccar olan Kıbrıslı Yarım Ali, Silifke'de misafirken ölmüştü. Mirasçuları eşi Fatma bint-i Derviş, annesi Meryem bint-i Sefer, kardeşinin oğulları Mehmet bin Mustafa ve Mehmet bin Hasan Mirzade Ahmet idi. Ölen kişinin eşi Fatma Hanım; Tatar Mehmet bin Osman'ı, Kara Mustafa bin Mehmet'i ve Yorgi veled-i Arslan'ı vekil tayin etmiştir. Bu vekillerin getirdiği 42.560 paralık muhalefât, herhalde mirasçılara paylaştırılmak üzere, ölen kişinin babası Derviş Mehmet'e teslim edilmiştir¹²⁵.

¹²² KŞS, Defter no. 21, H. 1198-1212, s. 31.

¹²³ Aynı defter, s. 203.

¹²⁴ Aynı defter, s. 75, 76, 81.

¹²⁵ KŞS, Defter no. 20, H. 1183-1194, s. 40.

5. Mehr-i Müeccel

Mehr-i müeccel boşanma veya ölüm halinde kocanın eşine/kadına verilmesi nikâhta kararlaştırılan paraydı¹²⁶. 1757-1800 yılları arasındaki döneme ait tereke kayıtlarına göre eğer bir erkek/koca karısını boşarsa ya da erkek/koca ölürse her iki durumda da kadın, hakkı olan mehr-i müeccelini alıyordu. Koca/erkek öldüğü zaman karısına vermesi gereken mehr-i müeccel kocanın borçları arasında sayılıyor, mirasçılara dağıtılacak paranın dışında tutuluyordu. 20 Zilhicce 1183 [16 Nisan 1770] tarihli kayda göre, Lefkoşa'nın Ömeriye Mahallesi'nde yaşamakta olan Terzi Hüseyin bin Mehmet öldüğü zaman eşi Ümmühan bint-i Ömer terekeden 2.200 paralık mehr-i müeccel almıştı. Bu para Terzi Hüseyin bin Mehmet'in borçları arasında sayılmış ve mirasçılara paylaştırılacak paranın dışında tutulmuştur¹²⁷. 12 Şaban 1183 [11 Aralık 1769] tarihli kayda göre Lefkoşa'nın Ayasofya Mahallesi'nde yaşayan Emetullah bint-i Demir'i kocası boşamıştı. Mahkeme kaydına göre Emetullah Hanım 860 para mehr-i müeccelini ve "*nafaka-i iddet ve me'unet-i sukna*"sını almıştı¹²⁸.

Ancak boşanmayı kadın isterse, genellikle kadın kocasını boşanmaya ikna etmek için birçok hakkından vazgeçtiği gibi mehr-i müeccel hakkından da vazgeçebiliyordu. 17 Şevvâl 1170 [5 Temmuz 1757] tarihli kayda göre, Ömeriye Mahallesi'nde yaşamakta olan Hatice bint-i Fazlı kocası Ali bin Yusuf'tan boşanmıştı. Çocuklarına nafaka talebiyle mahkemeye başvurduğu zaman kocası ile anlaşamadığı için mehr-i müeccel ve nafaka-i iddet haklarından vazgeçerek "*muhala'a-i sahiha-i şer'iyе*" ile boşandığını belirtmişti¹²⁹. 25 Muharrem 1185 [10 Mayıs 1771] tarihli bir başka kayda göre

¹²⁶ "İslâm hukukuna göre, mehr'in muhakkak verilmesi gerekiyordu. Herhangi bir müslüman ile evlenen kadın zimmî de olsa mehr namıyla bir mala (para) müstahak oluyordu ... Mehr zevcin vefatı halinde terekede önceliği olan alacaklar arasındadır". İlber Ortaylı, *a.g.e.*, s. 66-67.

¹²⁷ KŞS, Defter no. 19, H. 1180-1183, s. 80.

¹²⁸ KŞS, Defter no. 18, H. 1169-1193, s. 87. Kocasından boşanan kadın bir başka erkekle evlenmek için belli bir süre beklerdi. Bu süre, eğer kocasından boşanırsa 100 gün, kocası ölürse 130 gündü. Bu süre zarfında kadının giderleri "*nafaka-i iddet*" olarak adlandırılan para ile karşılanırdı. Koca boşadığı karısının iddeti bitinceye kadar karısının geçimini sağlamak zorundaydı. Kocasından boşanan veya kocası ölen kadının konaklama giderleri de, herhalde bir başkası ile evlenene kadar, koca tarafından karşılanıyordu. Bu para "*me'unet-i sukna*" [konaklama yardımı] olarak adlandırılıyordu.

¹²⁹ Aynı defter, s. 18.

XVIII. YÜZYILIN İKİNCİ YARISINDA KIBRIS'TA AİLE

de, Mü'mine bint-i Serrâcoğlu kocasından 1.480 para mehr-i müecceli ile "*nafaka-i iddet ve me'unet-i suknâ*"sından vazgeçerek muhala'a ile boşanmıştı¹³⁰.

Mehr-i müeccel konusunda kocanın müslüman eşi ile eğer varsa gayrimüslim eşi arasında bir fark yoktu. 15 Muharrem 1184 [11 Mayıs 1770] tarihli kayda göre, Lefkoşa'da Karamanî-zâde Mahallesi'nde yaşamakta olan Basmacı Hacı Ali bin Abdullah öldüğü zaman Ancelo bint-i Yorgi adlı "*nasrânîyye*" eşi 1.400 paralık mehr-i müeccelini terekeden almıştı¹³¹. 7 Zilkade 1175 [30 Mayıs 1762] tarihli kayda göre Lefkoşa'da Ömeriye Mahallesi'nde yaşayan Duman-zâde Mustafa Ağa öldüğü zaman müslüman bir eşi yanında Alisavo adlı "*nasrânîyye*" bir eşi de vardı. Alisavo adlı eş, iddia ettiği 4.400 paralık mehr-i müecceli ve diğer bazı alacakları konusunda mirasçılarla 2.000 paraya anlaşmaya varmıştı¹³². Altun bint-i David kocası Çulha Mehmet Ali bin Bekir tarafından boşanınca 4.000 paralık mehr-i müeccel ile bazı başka alacakları karşılığında "*bir çuka biniş ve bir çuka cebe ve bir çuka şalvar*" almayı kabul etmiştir¹³³.

Mehr-i müeccel konusunda eşler arasında fark olabiliyordu. Bu durum eşin gayrimüslim veya müslim olmasından kaynaklanmıyordu. Başka etkenlerin burada etkili olduğunu düşünmek gerekir. Basmacı Hacı Ali bin Abdullah öldüğü zaman müslüman eşi Ferah bint-i Abdullah 3.400 para, nasrânîyye eşi Ancelo binti Yorgi ise 1.400 para mehr-i müeccel almıştı¹³⁴. 26 Receb 1182 [6 Aralık 1768] tarihli kayda göre, Perviz Hacı Ali bin Ali'nin Raziye adlı eşi terekeden 840 para alırken Ümmügülsüm adlı eşi ise terekeden 3.800 para almıştı¹³⁵. 15 Zilkade 1184 [2 Mart 1771] tarihli kayda göre ise, Debbağhane Mahallesi'nde yaşayan Mehmet Emin Efendi ibn-i Ahmet öldüğü zaman eşi Ayşe bint-i Mehmet terekeden 5000 para alırken, diğer eşi Ayşe bint-i Hacı Mustafa terekeden 2.200 para almıştı¹³⁶.

¹³⁰ KŞS. Defter no. 20, H. 1183-1194, s. 53.

¹³¹ Aynı defter, s. 5.

¹³² KŞS. Defter no. 18, H. 1169-1193, s. 42.

¹³³ KŞS. Defter no. 21, H. 1198-1212, s. 84.

¹³⁴ KŞS. Defter no. 20, H. 1183-1194, s. 5.

¹³⁵ KŞS. Defter no. 19, H. 1180-1182, s. 106.

¹³⁶ KŞS. Defter no. 20, H. 1183-1194, s. 11 ve s. 34.

Gayrimüslim Osmanlı vatandaşlarının tereke kayıtlarına göre gayrimüslim erkekler öldüğü zaman eşlerin “*mehr-i müeccel*” adıyla terekeden herhangi bir para almaları söz konusu değildi¹³⁷.

Mehr-i müeccel miktarına gelince, XVIII. yüzyılın ilk yarısında en yüksek mehr-i müeccel miktarı 16.200 para ile 16.646 para, en az ise 20 para ile 80 paraydı. Mehr-i müeccel miktarının ortalaması ise 1.240 paradır¹³⁸. 1757-1800 yılları arasındaki dönemde ise mehr-i müeccel miktarları 1 kez akçe, 7 kez de kuruş adlı para birimi ile ifade edilmişse de, en fazla kullanılan para birimi “para”dır. Bu dönemde en yüksek mehr-i müeccel 28.000 ile 40.000 para¹³⁹, en düşük mehr-i müeccel ise 600 para ile 800 para¹⁴⁰ arasında değişmektedir. 44 adet mehr-i müeccel kaydı dikkate alındığında ortalama mehr-i müeccel miktarı yaklaşık 4.400 paradır.

6. Vasî Tayini

1757-1800 yılları arasındaki dönemde sicillere yansıyan 78 adet vasî kaydı vardır. Bu kayıtlardan 7 tanesi gayrimüslim ailelerin çocuklarına vasî tayini ile ilgilidir. 6 kayıt ise vasîlikten “azl” kaydı olup kalanı vasî tayini hakkındadır. Hiçbir kayıta vasî tayin edilen kişinin bu işi bir ücret mukabilinde yaptığına dair bir ibare görülmemiştir.

Genellikle babası veya annesi ölen çocukların baba veya annelerinden kalan mirası/malları çocuklar bülûğ çağına gelinceye kadar vasîleri tarafından idare ediliyordu. Vasîler mahkemenin onayı ile tayin ediliyorlardı. 23 Şaban 1207 [5 Nisan 1793] tarihli kayda göre Lefkoşa'ya bağlı Değirmenlik nahiyesine bağlı Balıkıtre köyünde ölen Ebubekir ibn-i Ali Çelebi'nin Süleyman ve Ali adlarında iki çocuğu vardı. Bu çocuklara babalarından “*müntakıl emvâl-i mevrûselerini rüşd-i tâmm ve hadd-i bülûğlarına değin*” muhafaza etmek için Lefkoşalı Es-seyyid Ahmet Efendi mahkemece vasî tayin edilmiştir¹⁴¹. 20 Şevvâl 1183 [16 Şubat 1770] tarihli kayda göre Ömeriye

¹³⁷ Bkz. Kavukçu Haço veled-i Bogos'un Terekesi, KŞS, Defter no. 19, H. 1180-1182, s. 45-46.

¹³⁸ Özkul, *a.g.e.*, s. 148.

¹³⁹ KŞS, Defter no. 21, H. 1198-1212, s. 310 [Miralay El-hac Mustafa Ağa ibn-i eş-şeyh Ali Ağa'nın Terekesi. İki eşi vardı].

¹⁴⁰ Aynı defter, s. 26 [Sarı Mustafa Ağa'nın Terekesi. İki eşi vardı].

¹⁴¹ Aynı defter, s. 239.

XVIII. YÜZYILIN İKİNCİ YARISINDA KIBRIS'TA AİLE

Mahallesi'nde yaşayan El-hac Osman Ağa bin Receb Ağa öldüğü zaman Ali adında bir oğlu vardı. Ali'nin "*tesviye-i umûrunu rü'yet ve babası müteveffâ-yı mezbûrdan müntakîl emvâl-i mevrûsesini zabt ve hıfza*" yardımcı olacak bir vasî tayini gerekli olduğundan Es-seyyid Abdülhadi Efendi bin Es-seyyid Ali Efendi vasî tayin edilmişti. Ancak söz konusu tarihte vasî öldüğü için bu kez Ali'nin annesi Havva bint-i Mustafa "*istikamet ve sadakat ile arife ve umûr-ı vesayetin uhdesinden gelmeğe kadire*" olduğu için oğluna vasî tayin edilmişti¹⁴².

Bazı vasî tayini kayıtlarında ölen kişiden çocuğa veya çocuklara kalan miras/mal söz konusu edilmeden sadece çocukların işlerinin görülmesi için vasî tayini gerekli görüldüğü belirtilmiş ve mahkemece vasî tayin edilmiştir. 29 Ramazan 1183 [26 Ocak 1770] tarihli kayda göre Karamanî-zâde Mahallesi'nde ölen Ayşe bint-i Es-seyyid Mehmet'in Hatice ve Mehmet adında iki çocuğu vardı. Bu çocukların "*tesviye-i umûrlarını rü'yet için bir vâsi nasbı lâzım ve mühim olmağla*" babaları Basmacı Mustafa bin Abdullah "*istikâmet ve sadakat ile mevsûf olmağla*" çocuklarına vasî tayin edilmişti¹⁴³.

Mallarını idare edemeyecek durumda olanlara da "vasî" tayin edildiği görülmektedir. 9 Rebiülâhir 1180 [14 Eylül 1766] ve 1 Cemaziyelevvel 1180 [5 Ekim 1766] tarihli kayıtlara göre Lefkoşa'da Debbağhane Mahallesi'nde yaşamakta olan Basmacı El-hac Ali bin Abdullah "*nâm mecnûnun umûrunu rü'yet için*" oğlu Hasan babasına vasî tayin edilmişti¹⁴⁴.

Kıbrıs'ta ölen ancak mirasçıları Kıbrıs dışında bulunan kişilerin muhaleffâtının kayda geçirilmesi ve herhangi bir kayba uğramadan mirasçılarına teslim edilmesi için de vasî tayini yapıyordu. 2 Zilhicce 1198 [17 Ekim 1784] tarihli kayda göre Kıbrıs'ta sürgünde iken ölen Genç Ali adlı kişinin muhaleffâtının kayda geçirilip mirasçılarına teslim edilmesini sağlamak için Kilâri Emin Efendi vasî tayin edilmişti¹⁴⁵.

Vasî tayin edilen kişilerin taşınması gereken özellikler vasî tayini ile ilgili kayıtlarda genellikle "*emanet ve diyanet ile ma'ruf ve vesâyet uhdesinden*

¹⁴² KŞS, Defter no. 18, H. 1169-1193, s. 88.

¹⁴³ Aynı defter, s. 88.

¹⁴⁴ KŞS, Defter no. 19, H. 1180-1182, s. 8. 32.

¹⁴⁵ KŞS, Defter no. 21, H. 1198-1212, s. 18.

*gelmeğe ehl*¹⁴⁶, “*her vechile müsakime ve ehl*¹⁴⁷, “*istikamet ve sadakat ile mevsûf*”, “*istikamet ve sadakat ile arife ve umûr-ı vesâyetin uhdesinden gelmeğe kadire*¹⁴⁸ gibi ifadelerle belirtilmiştir.

Genellikle yoğunluk sırasına göre anne, baba, yabancı bir kişi, abla, amca, ağabey/büyük kardeş, dede, nine, dayı, teyze ya da akrabadan bir kişi mahkemece “vasî” tayin ediliyordu.

Vasîlikten “azl” ile ilgili 6 kaydın dördünde vasî tayin edilmiş olanlar mazeret ileri sürerek vasîlikten ayrılmak istediklerini belirtmişler, mahkeme bu isteklerini kabul etmiştir. 29 Cemaziyelevvel 1182 [11 Ekim 1768] tarihli kayda göre, El-hac Mustafa bin Hasan hacda iken vefat edince mirascısı olan kızı Ümmügülsüm’e Molla Ali bin Receb vasî tayin edilmişti. Molla Ali bin Receb mahkemeye başvurarak “*umûru vesâyeti idarede aczim*” vardır diyerek vasîlikten ayrılmak istediğini belirtip yeni bir vasî tayin edilmesini talep etmiştir. Mahkeme bu isteği kabul ederek Molla Ali bin Receb’i azl etmiş, onun yerine Ümmügülsüm’ün annesi Raziye bint-i Mehmet’i yeni vasî tayin etmiştir¹⁴⁹.

Vasî tayin edilenlerden ikisi ise vasî tayin edildikleri çocuğun malına/mirasına zarar verdikleri gerekçesiyle yine mahkeme tarafından vasîlikten azledilmişlerdir. 24 Zilhicce 1183 [20 Nisan 1770] tarihli kayda göre Değirmenlik Nahiyesi’ne bağlı Minareliköy’de yaşarken ölen Zağo Hacı Hüseyin bin Veli’nin Fatma ve Mehmet adlı iki çocuğu vardı. Bu çocuklara anneleri Emetullah Hanım vasî tayin edilmişti. Ancak çocukların babalarından kendilerine “*müntakil emvâl-i mevrûselerine vücûhla hıyaneti zâhir*” olduğu için çocukların korunması amacıyla [sıyaneten] anneleri Emetullah Hanım vasîlikten azledilerek yerine Hasan Efendi bin Hüseyin adlı kişi yeni vasî tayin edilmiştir¹⁵⁰. 20 Şevvâl 1185 [26 Ocak 1772] tarihli kayda göre ise Lefkoşa’da Tophane Mahallesi’nde vefat eden Molla Abdülkadir bin Mehmet’in Fatma adlı bir kızı vardı. Bu çocuğa annesi Hanife bint-i Hüseyin vasî tayin edilmişti.

¹⁴⁶ KŞS, Defter no. 18, H. 1169-1193, s. 6.

¹⁴⁷ Aynı defter, s. 22.

¹⁴⁸ Aynı defter, s. 88.

¹⁴⁹ KŞS, Defter no. 19, H. 1180-1182, s. 77; Benzer bir durum için bkz. KŞS, Defter no. 21, H. 1198-1212, s. 24, 324; KŞS, Defter no. 18, H. 1169-193, s. 45.

¹⁵⁰ KŞS, Defter no. 20, H. 1183-1193, s. 17.

XVIII. YÜZYILIN İKİNCİ YARISINDA KIBRIS'TA AİLE

Ancak sözü edilen vasî "*mütlife ve mübezzîre olub mâl-ı sagireyi iza'at ihtimali*" nedeniyle mahkemece vasîlikten azledilmiş ve yerine Fatma'nın ağabeyi Feyzullah yeni vasî olarak tayin edilmiştir¹⁵¹.

Vasî öldüğü zaman da mahkemece yerine yenisi tayin ediliyordu. 20 Şevvâl 1183 [16 Şubat 1770] tarihli kayda göre, Lefkoşa'da Ömeriye Mahallesi'nde ölen El-hac Osman Ağa bin Receb Ağa'nın Ali adında bir oğlu vardı. Bu çocuğun "*tesviye-i umûrunu rü'yet ve babası müteveffâyı mezbûrdan müntakil emvâl-i mevrûsesini zabt ve hıfza*" Es-seyyid Abdülhadi Efendi bin Es-seyyid Ali Efendi vasî tayin edilmişti. Ancak vasî öldüğü için yeni bir vasî tayini gerekmiş ve çocuğun annesi Havva bint-i Mustafa yeni vasî tayin edilmiştir¹⁵².

XVIII. yüzyılın ilk yarısında görüldüğü gibi¹⁵³, yüzyılın ikinci yarısında da kimsesiz çocuklara vasî ve nafaka tayini yapılıyordu. Bu durum bir çeşit evlatlık olarak da düşünülebilir. 22 Zilkade 1175 [14 Haziran 1762] tarihli kayda göre Lefkoşa'nın Tahtakale Mahallesi'nde yaşamakta olan Ali bin Ömer mahkemeye başvurarak 3 yaşında olduğunu tahmin ettiği bir çocuk bulduğunu, çocuğun "*tebenni*"¹⁵⁴ ve *terbiyye*"si için kendisine teslim edilmesini istediğini ve çocuğun "*nafaka ve kisvesi*" için bir miktar para tayin edilmesini talep etmiştir. Bu müracaat üzerine hakim çocuğun velisi veya akrabası olup olmadığını anlamak için durumu halka duyurmuş, herhangi bir bilgi edinemeyince de Ali bin Ömer'in talebini kabul etmiştir. Mahkeme ayrıca çocuk için günlük 2 para nafaka ve kisve baha tayin etmiştir. Bu para vasî tarafından borç/ödünç olarak harcanacaktı¹⁵⁵. Ali Efdal Özkul'a göre, bu durumun kayda geçirilmesinin nedeni "*ileride çocuğun bir akrabası çıkarsa ve çocuğu emanet olarak verilen şahıstan almak isterse, çocuğun koruyucusu tarafından harcanan paraların geri alınabilmesi*" içindir¹⁵⁶.

Gayrimüslim Kıbrıslılar da mahkemeye müracaat ettiklerinde mahkeme, gayrimüslim çocuklara da vasî tayin ediyordu. 6 Zilkade 1175 [29 Mayıs 1762]

¹⁵¹ KŞS, Defter no. 20, H. 1183-1193, s. 63.

¹⁵² KŞS, Defter no. 18, H. 1169-193, s. 88.

¹⁵³ Özkul, *a.g.e.*, s. 184-185.

¹⁵⁴ *Tebenni*: Evlat edinme.

¹⁵⁵ KŞS, Defter no. 18, H. 1169-1193, s. 44.

¹⁵⁶ Özkul, *a.g.e.*, s. 184.

tarihli kayda göre Lefkoşa'ya bağlı Lakadamyia köyünde ölen Luizi veled-i Yanni'nin Luizu adlı bir oğlu vardı. Bu çocuğa bir vasî tayini gerekli olduğundan Franko adlı kişi vasî tayin edilmiştir¹⁵⁷.

Vasî tayin edilen kimseler vasîleri oldukları şahıslar adına alım-satım yapabiliyorlardı. 24 Cemaziyelâhir 1182 [5 Kasım 1768] tarihli kayda göre, Kör Muslu'nun oğluna vasî tayin edilen annesi Ayşe bint-i Sefer Lefkoşa'nın Baş Mahallesi'nde bulunan bir evi Bakkal Durmuş bin Ömer'den vasîsi olduğu oğlu Hasan adına 9.000 paraya satın almıştı¹⁵⁸. 29 Şaban 1209 [21 Mart 1795] tarihli kayda göre ise, Lefkoşa'nın Korkut Efendi Mahallesi'nde yaşayan Ebubekir bin Alaaddin öldüğü zaman oğlu Osman'a eşî/çocuğun annesi Rahime bint-i El-Hac Abdülkerim vasî tayin edilmişti. Vasî Rahime Hanım oğluna babasından kalan bir adet Basmacı dükkânını 4.300 paraya oğlu adına satmıştı¹⁵⁹.

Vasîler vasîsi buldukları çocuklar bülüğ çağına vardıklarında ellerindeki malı mülkü vasîliğini yaptıkları çocuğa vermek zorundaydılar. 23 Zilkade 1184 [10 Mart 1771] tarihli kayda göre, Lefke'ye bağlı Flasu köyü sakinlerinden iken ölen El-hac Hüseyin Ağa bin Mehmet'in Abdullah, Ahmet ve Osman isimlerinde 3 çocuğu vardı. Bu çocuklara Es-seyyid Mehmet Efendi vasî tayin edilmişti. Abdullah adlı çocuk mahkemeye müracaat ederek Es-seyyid Mehmet Efendi'nin vasîsi olduğunu, babasının terekesini "*ahz ve kabz ve zabt ve hıfz*" ettiğini, şimdi kendisinin bülüğ erdiğini, reşit olduğunu belirtmiş ve babasından kendisine intikal eden 16.960 paralık mirasın kendisine teslimini talep etmiştir. Vasî Es-seyyid Mehmet Efendi, Abdullah'ın bülüğ erdiği görüşünü reddetmiş ancak Abdullah 2 şahitle bülüğ erdiğini ispatlayınca vasî söz konusu mirası Abdullah'a teslim etmiştir¹⁶⁰.

7. Nafaka Tayini

Kıbrıs'ta XVIII. yüzyılın ilk yarısında "*ölen ebeveynlerden sonra çocuklarına, boşanan çocuklu çiftlerin genellikle anneye verilen çocuklarına ve*

¹⁵⁷ KSS, Defter no. 18, H. 1169-1193, s. 42-43. Gayrimüslim çocuklara vasî tayini için bkz. *Aynı defter*, s. 104; KSS, Defter no. 19, H. 1180-1182, s. 81, 84, 102, 113; KSS, Defter no. 20, H. 1183-1194, s. 66.

¹⁵⁸ KSS, Defter no. 19, H. 1180-1182, s. 19.

¹⁵⁹ KSS, Defter no. 22, H. 1213-1215, s. 8.

¹⁶⁰ KSS, Defter no. 20, H. 1183-1194, s. 42.

*kimsesiz çocuklara*¹⁶¹ olmak üzere üç türlü nafaka" takdiri yapıyordu¹⁶². 1757-1800 yıllarını kapsayan bizim çalışma dönemimizde de bu üç tür nafaka tayini devam etmiştir. Bununla birlikte dördüncü bir tür olarak "deliren bir kişinin mallarını idare etmek için vasi tayin edilen kişi" söz konusu kişinin aile efradı için mahkemeden nafaka tayini yapılmasını istemiştir.

İncelenen dönemde 50 adet nafaka tayini kaydına tesadüf edilmiştir. Bu kayıtların 5 tanesi gayrimüslim çocuklara nafaka tayini ile ilgilidir. Gayrimüslimlerle ilgili nafaka tayinin 4'ünün nedeni ebeveynlerden birinin ölümü¹⁶³, 1'inin nedeni ise boşanmadır¹⁶⁴.

Nafaka tayini hem müslümanlar hem de gayrimüslimler için yapılmıştır. Nafaka takdir ve tayini vasiinin mahkemeye müracaatı üzerine mahkemece kararlaştırılmaktadır. Boşanma durumlarında genellikle çocuklara verilecek nafaka ve kisve bahalarından babaları sorumlu tutulmuştur. 13 Zilkade 1175 [5 Haziran 1762] tarihli kayda göre, Lefkoşa'da Mahmut Paşa Mahallesi'nde yaşayan Gülsüm bint-i Hüseyin kocası Mustafa bin Yusuf'tan boşanmıştı. Gülsüm Hanım, mahkemeye müracaat ederek kocasıyla aralarında "adem-i hüsn-i muâşeret" olduğu için kocasının kendisini boşadığını, Hasan adında bir oğulları olduğunu, bu çocuğun nafaka ve kisve-bahaya ihtiyacı bulunduğunu belirtmiş ve bu paranın çocuğunun babasından tahsil edilmesini talep etmiştir. Mahkeme bu müracaatı kabul ederek Hasan için günlük 2 para nafaka ve kisve-baha takdir ve tayin etmiş ve bu paranın babası tarafından ödenmesini kararlaştırmıştır¹⁶⁵. Gayrimüslimlerde de durum aynıdır. 30 Zilkade 1185 [5 Mart 1772] tarihli kayda göre, Lefkoşa'da Debbağhane Mahallesi'nde yaşayan Melo bint-i Acı Komi adlı kadın mahkemeye müracaat ederek kocası Mihail veled-i Necofori'nin kendisini boşadığını, Timitri ve Çerkako adlarında iki çocukları olduğunu, bu çocukların kendi terbiyesinde bulunduğunu, çocuklar için nafaka ve kisve-baha takdir ve tayin edilmesini ve bu paranın babalarından

¹⁶¹ KŞS, Defter no. 18, H. 1169-1193, s. 44.

¹⁶² Özkul, a.g.e., s. 175.

¹⁶³ KŞS, Defter no. 18, H. 1169-1193, s. 42-43; KŞS, Defter no. 19, H. 1180-1182, s. 81, 84; KŞS, Defter no. 20, H. 1183-1194, s. 66.

¹⁶⁴ KŞS, Defter no. 20, H. 1183-1194, s. 67.

¹⁶⁵ KŞS, Defter no. 18, H. 1169-1193, s. 43. Benzer durumlar için bkz. Aynı defter, s. 18, 44; KŞS, Defter no. 19, H. 1180-1182, s. 102, 129; KŞS, Defter no. 20, H. 1183-1194, s. 39.

tahsilini talep etmiştir. Mahkeme bu talebi kabul ederek çocuklara günlük 2'şer para nafaka ve kisve-baha takdir ve tayin etmiştir¹⁶⁶.

Çocuklara nafaka ve kisve baha tayin edilmesinde en yaygın neden ebeveynlerden birinin ölümüdür. 29 Receb 1182 [9 Aralık 1768] tarihli kayda göre, Lefkoşa'da Arap Ahmet Paşa Mahallesi'nde ölen Pehlivan Hüseyin bin Mustafa'nın Mustafa, Elif ve Ümmügülsüm adlarında 3 çocuğu vardı. Bu çocukların "*tesviye-i umûrlarını rü'yet için*" annelerinin kardeşi/dayıları Süleyman bin Mustafa vasî tayin edilmişti. Vasî Süleyman'ın mahkemeye başvurması üzerine, mahkeme Mustafa için günlük 3 para, Elif ve Ümmügülsüm için de toplam günlük 5 para "*nafaka ve kisve baha*" takdir ve tayin etmiştir¹⁶⁷. 8 Rebiülevvel 1184 [2 Temmuz 1770] tarihli kayda göre ise, Lefkoşa'da Ömeriye Mahallesi'nde yaşarken ölen Meryem bint-i Abdullah'ın Hüseyin, Mehmet ve Emetullah adlarında üç çocuğu vardı. Bu çocuklara babaları Hasan ibn-i Ali vasî tayin edilmişti. Vasînin mahkemeye müracaatı üzerine, annelerinden kalan mirastan harcanmak kaydıyla, her bir çocuk için günlük 2'şer para nafaka ve kisve baha tayin edilmiştir¹⁶⁸.

Deliren bir kimse için mallarının idaresi amacıyla da vasî tayin ediliyordu. 9 Rebiülâhîr 1180 [14 Eylül 1766] tarihli kayda göre, Lefkoşa'da Debbaghane Mahallesi'nde yaşarken "*mecnun*" olan El-hac Ali bin Abdullah'ın "*umûrunu rü'yet*" için oğlu Hasan vasî tayin edilmişti¹⁶⁹. Vasî Hasan mahkemeye müracaat ederek Babası El-hac Ali'nin Ferah bint-i Abdullah ve Ancelo bint-i Yorgi adlı eşleriyle Abdullah adlı oğlu ve bir zenci kölesinin "*nafaka ve kisveye*" ihtiyaçları bulunduğunu belirtip nafaka ve kisve baha talebinde bulunmuştur. Mahkeme söz konusu olan her bir kişi için günlük toplam 40 para nafaka takdir ve tayin etmiştir¹⁷⁰.

Söz konusu dönemde nafaka tayininde kullanılan yaygın para birimi "*para*"dır. 1 kayıтта ise "*sağ akçe*¹⁷¹", 1 kayıтта da "*akçe*¹⁷²" ifadesi kullanılmıştır. Takdir ve tayin edilen en düşük nafaka miktarı 1 paradır. 23 Receb 1182 [13 Aralık 1768] tarihli kayda göre, Lefkoşa'da İbrahim Paşa

¹⁶⁶ KŞS, Defter no. 20, H. 1183-1194, s. 67.

¹⁶⁷ KŞS, Defter no. 19, H. 1180-1182, s. 105.

¹⁶⁸ KŞS, Defter no. 20, H. 1183-1194, s. 20.

¹⁶⁹ KŞS, Defter no. 19, H. 1180-1182, s. 8.

¹⁷⁰ Aynı defter, s. 32.

¹⁷¹ KŞS, Defter no. 18, H. 1169-1193, s. 6.

¹⁷² Aynı defter, s. 67.

XVIII. YÜZYILIN İKİNCİ YARISINDA KIBRIS'TA AİLE

Mahallesi'nde yaşayan Mümiş bint-i Mehmet öldüğü zaman Süleyman, Ali ve Emine adlarında 3 çocuğu vardı. Bu çocuklara babaları vasî tayin edilmiş, onun girişimiyle de mahkeme her bir çocuk için günlük 1'er para "*nafaka ve kisve-bahâ*"¹⁷³ takdir ve tayin etmiştir¹⁷⁴. Takdir ve tayin edilen en yüksek nafaka ve kisve baha ise 40 paradır. 20 Rebiülevvel 1185 [3 Temmuz 1771] tarihli kayda göre, Lefkoşa'nın Ayasoyfa Mahallesi'nde ölen Edip Mustafa ibn-i Münib Efendi'nin Mehmet adında bir oğlu vardı. Bu çocuğa annesi Ayşe Hatun vasî tayin edilmişti. Vasî Ayşe Hatun mahkemeye müracaat ederek vasîsi olduğu oğlu Mehmet'in "*nafaka ve kisveye*" çok ihtiyacı olduğunu belirterek nafaka ve kisve baha takdiri talebinde bulunmuştur. Mahkeme çocuğa günlük 40 para nafaka ve kisve baha takdir ve tayin etmiştir¹⁷⁵. İkinci en yüksek miktar 10 para¹⁷⁶, üçüncü en yüksek miktar ise 8 paradır¹⁷⁷.

1757-1800 yılları arasında 88 çocuk için toplam 323 buçuk para¹⁷⁸ nafaka ve kisve baha takdir ve tayin edilmiştir. Bir çocuk için ortalama miktar günlük 3,6 paradır. Bununla birlikte 1757-1800 yılları arasındaki dönemde nafaka ve kisve baha takdir ve tayini ile ilgili şöyle bir tablo yapılabilir:

Nafaka Miktarı	Kayıt adedi
(Akçe ile belirlenen)	2 adet
1 para	2 adet
1.5 para	1 adet
2 para	17 adet
3 para	10 adet
4 para	9 adet
5 para	5 adet
6 para	1 adet
7 para	0
8 para	1 adet
9 para	0
10 para	2 adet
40 para (çocuk için)	1 adet

¹⁷³ KŞS, Defter no. 19, H. 1180-1182, s. 102.

¹⁷⁴ Aynı defter, s. 102.

¹⁷⁵ KŞS, Defter no. 20, H. 1183-1194, s. 54.

¹⁷⁶ KŞS, Defter no. 21, H. 1198-1212, s. 45.

¹⁷⁷ KŞS, Defter no. 20, H. 1183-1194, s. 11.

¹⁷⁸ Akçe olarak belirlenen 2 nafaka kaydı bu hesaplama dahil edilmemiştir.

Tablodan da açık olarak görüleceği üzere en fazla tercih edilen nafaka ve kisve baha miktarı 2 paradır. Bu miktarı 3 ve 4 para takip etmektedir. Bu miktarlar aylık olarak düşünüldüğünde ise nafaka ve kisve baha miktarı 60, 90 ve 120 para olur.

Çocuklar için tayin edilen söz konusu nafaka ve kisve bahalarının yeterli olup olmadığı konusunda bir tahmin yapmak da mümkündür. 17 Muharrem 1184 [13 Mayıs 1770] tarihi ile 15 Şevvâl 1184 [1 Şubat 1771] tarihleri arasında 7 adet "nafaka ve kisve baha" takdir ve tayini yapılmıştır. Buna göre; 17 Muharrem 1184 [13 Mayıs 1770] tarihinde 1 çocuk için günlük 4 para [aylık yaklaşık $30 \times 4 = 120$ para], 2 Safer 1184 [28 Mayıs 1770] tarihinde 3 çocuk için günlük 5'er para [1 çocuk için aylık yaklaşık $30 \times 5 = 150$ para], 19 Safer 1184 [16 Haziran 1770] tarihinde 1 çocuk için günlük 4 para [aylık yaklaşık $30 \times 4 = 120$ para], 8 Rebiülevvel 1184 [2 Temmuz 1770] tarihinde 3 çocuk için günlük 2'şer para [1 çocuk için aylık yaklaşık $30 \times 2 = 60$ para], 12 Cemaziyelevvel 1184 [3 Eylül 1770] tarihinde 2 çocuk için günlük 2'şer para [1 çocuk için aylık yaklaşık $30 \times 2 = 60$ para], 29 Cemaziyelâhir 1184 [20 Ekim 1770] tarihinde 4 çocuk için 1'er para [1 çocuk için aylık yaklaşık $30 \times 1 = 30$ para] ve 15 Şevvâl 1184 [1 Şubat 1771] tarihinde 1 çocuk için günlük 2 para [aylık yaklaşık $30 \times 2 = 60$ para] nafaka ve kisve baha tayin edilmişti¹⁷⁹.

15 Cemaziyelâhir 1184 [6 Ekim 1770] tarihli narh kaydına göre 160 dirhem [503,68 gram] karışık ekmek 1 para, 150 dirhem [472,2 gram] has ekmek yine 1 para idi. Aynı narh kaydında 1 okka zeytinyağının 9 para, 1 okka nohutun 3 para, 1 okka böğrülencin 3 para, 1 okka Kıbrıs balının 8 para, 1 okka baklanın 2 para, 1 okka mercimeğin 3 para ve 1 okka "hâdim" etinin 4 para olduğu belirtilmişti¹⁸⁰.

Yukarıda verilen nafaka ve kisve baha miktarlarından en fazla tercih edileni günlük 2 para, aylık yaklaşık 60 paraydı. Aylık olarak düşünüldüğünde, bir çocuk için tayin edilen günlük 2 paranın ihtiyacı karşılayabileceği tahmin edilebilir. Çünkü bu parayla 1 ayda yaklaşık 8.5 kilo ekmek [17 para], 2 okka et [8 para], 1 okka bal [8 para], 2 okka nohut [6 para], 2 okka mercimek [6 para], 2 okka böğrölçe [6 para] ve 1 okka zeytin yağı [9 para] satın alınabilirdi.

¹⁷⁹ KŞS, Defter no. 20, H. 1183-1194, s. 5, 8, 9, 19, 30, 33, 40.

¹⁸⁰ KŞS, Defter no. 18, H. 1169-1193, s. 83.

Sonuç

XVIII. yüzyılın ikinci yarısında Kıbrıs'ta mahkemeye müracaat ile kadı huzurunda nadiren evlilik yapılmıştır. Müslüman erkekler gayrimüslim kadınlarla evleniyorlardı. Fakat bu oran pek azdı (%3,1). Müslüman bir erkek öldüğü zaman gayrimüslim eşi mirastan pay alamasa da mehr-i müeccelini alıyordu. Çok yaygın olmasa da müslümanlar iki eşle evleniyorlardı (%9,3). Yaygın olan evlenme biçimi tek eşlilikti (%86,4). Söz konusu dönemde müslüman ailelerdeki ortalama çocuk sayısı 2'dir. 5 çocuklu müslüman ailelere rastlanırken, gayrimüslim aileler söz konusu olduğunda çocuk sayısı 6'ya çıkabilmektedir. Aile içindeki anlaşmazlıklar veya kocanın Kıbrıs dışına gitmesi nedeniyle kadınların isteği ile boşanmalar olabiliyordu.

Ölüm halinde hemen hemen tüm akrabalar mirasta hak sahibi olabiliyordu. Vârisi olmayanların mirası devlet hazinesine kalıyordu. Koca ölünce geride mirasçı olarak sadece karısı varsa, mirasın/terekenin 1/4'i kadına veriliyor, 3/4'ü ise hazineye aktarılıyordu. Kadın öldüğü zaman geride mirasçı olarak sadece kocası varsa, mirasın/terekenin 1/2'i hazineye aktarılıyor, 1/2'i ise kocaya veriliyordu.

Koca öldüğü zaman çocuklar ve başka mirasçılar varsa eşin hissesine düşen miras terekenin 1/8'i idi. Ölen kocanın iki müslüman eşi varsa, terekeden eşit olarak 1/16 oranında pay alıyorlardı. Gayrimüslim eş mirasta hak sahibi değildi. Kadın öldüğü zaman çocuklar ve başka mirasçılar varsa kocanın hissesine düşen miras, terekenin 1/4'i idi. Ölen kişilerin anne ve babalarının mirastaki/terekedeki pay oranı ise 1/6 idi. Koca öldüğü zaman kadınlar mutlaka mehr-i müeccellerini alıyorlardı.

Anne veya babasının mirası söz konusu olduğunda erkek çocuk kız kardeşinin iki katı pay alıyordu. Bir başka deyişle kız çocuğun payı erkek çocuğunun yarısıydı. Eğer anne hamile ise ve koca ölmüşse, kadının karnındaki bebek de mirastan pay alıyor ve çocuk erkek olarak düşünülüyordu.

Ölüm veya boşanma halinde çocuklara vasi tayin ediliyordu. Vasinin girişimiyle de mahkeme çocuklar için elbise parası ve nafaka tayin ediyordu. Tayin edilen elbise parası ve nafaka çocuğun ihtiyaçlarını karşılar nitelikteydi. Şayet gayrimüslimler mahkemeye müracaat ederlerse gerek miras paylaşımında

ve gerekse nafaka veya vasi tayinlerinde mahkeme İslâmî kuralları uyguluyordu.

Abstract

**THE FAMILY IN CYPRUS IN THE SECOND HALF OF THE
18TH CENTURY ACCORDING TO THE RECORDS FROM
THE COURT OF THE KADI OF NICOSIA**

The aim of this study is to reveal the main characteristics of the family in Cyprus in the second half of the eighteenth century. The main topics I discuss are marriage, the number of children, divorce, the sharing of the inheritance, alimony, and mehr-i müeccel and the appointment of the protector according to the records of Nicosia Kadi's Court.

Keywords: Family, Cyprus, Marriage, Divorce, livelihood.